

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра дошкільної освіти

Освітня програма «Дошкільна освіта»
Спеціальність 012 Дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня «магістр»

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-
КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ДІТЕЙ
ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ
У РІЗНИХ ВИДАХ ДИТЯЧОЇ ПРАЦІ**

Мартинової Інни Едуардівни

Науковий керівник:

Матвієнко С.І., к. пед н., доцент кафедри
дошкільної освіти,

Рецензенти:

Пісоцький О.П., к. психол. н., доцент кафедри
дошкільної освіти Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя,

Новгородський Р.Г., к. пед. н., доцент
кафедри соціальної педагогіки та соціальної
роботи Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Допущено до захисту: Протокол №5 від 29.11.
2023 р.

Завідувач кафедри дошкільної освіти:

Кононко О.Л., д. психол. н., професор

Ніжин – 2023

Мартінова І.Е. Особливості формування соціально-комунікативних умінь дітей передшкільного віку у різних видах дитячої праці. Кваліфікаційна робота. Ніжин, 2023. 91 с.

Наукова робота присвячена аналізу такого аспекту проблеми соціалізації дітей передшкільного віку, як формування в них соціально-комунікативних умінь засобами видів дитячої праці. Розкрито сутнісні ознаки соціально-комунікативних умінь як психолого-педагогічної категорії та виявлено особливості їх формування стосовно дітей передшкільного віку. Надано класифікацію дитячої праці та характеристику кожного з її видів щодо формування соціально-комунікативних умінь у дітей. Проведено експериментальне дослідження з виявлення педагогічних умов формування соціально-комунікативних умінь дітей передшкільного віку. Розроблено і перевірено критерії та показники сформованості соціально-комунікативних умінь дітей 6-7 років. Виявлено та обґрунтовано три рівні сформованості означених умінь у дітей передшкільного віку. Запропоновано методіку організації роботи з перевірки визначених педагогічних умов.

Ключові слова: соціалізація, комунікативний розвиток, соціально-комунікативний розвиток, комунікативні уміння, соціально-комунікативні уміння, види дитячої праці, діти передшкільного віку.

Martynova I.E. Peculiarities of the formation of social and communicative skills of preschool children in different types of child labor / Martynova I.E. - Qualification work. - Nizhin, 2023. – 91 p.

The scientific work is devoted to the analysis of such an aspect of the problem of socialization of preschool children as the formation of their social and communicative skills by means of types of child labor. The essential features of social-communicative skills as a psychological-pedagogical category were revealed and the peculiarities of their formation in relation to preschool children were revealed. The classification of child labor and the characteristics of each of its types regarding the formation of social and communicative skills in children are provided. An experimental study was conducted to identify pedagogical conditions for the formation of social and communicative skills of preschool children. The criteria and indicators of the formation of social and communicative skills of children aged 6-7 years were developed and verified. Three levels of formation of the specified skills in preschool children were identified and substantiated. A method of organizing the work on checking the specified pedagogical conditions is proposed.

Key words: socialization, communicative development, social-communicative development, communicative skills, social-communicative skills, types of child labor, children of preschool age.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ У РІЗНИХ ВИДАХ ДИТЯЧОЇ ПРАЦІ	8
1.1. Соціально-комунікативні уміння як психолого-педагогічна проблема . . .	8
1.2. Специфіка передшкільного віку щодо сформованості у дітей умінь соціальної комунікації	15
1.3. Соціокомунікативна характеристика різних видів дитячої праці. . .	20
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	28
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ У РІЗНИХ ВИДАХ ДИТЯЧОЇ ПРАЦІ	30
2.1. Програма та результати констатувального експерименту	30
2.2. Обґрунтування педагогічних умов формування соціально- комунікативних умінь дітей передшкільного віку в різних видах дитячої праці	50
2.3. Програма забезпечення педагогічних умов формування соціально- комунікативних умінь дітей передшкільного віку в різних видах дитячої праці	55
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	61
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТКИ	79

ВСТУП

Сучасне суспільство з його демократичними тенденціями, схильністю до нововведень і перетворень пред'являє дитині дошкільного віку особливі вимоги. Багато з них пов'язані з процесом соціалізації, який є багатоаспектним процесом розвитку людини у взаємодії з навколишнім світом, іншими людьми, їхньою трудовою та творчою діяльністю.

При цьому в якості цільових орієнтирів на етапі завершення дошкільного дитинства виділяються такі комунікативні характеристики, як: здатність до співпереживання в процесі спілкування, вміння домовлятися і враховувати інтереси інших, активно взаємодіяти з однолітками і дорослими в різних видах діяльності, володіти установкою позитивного ставлення до себе та інших людей.

Прогресивний розвиток суспільства зумовив соціальну потребу у розвитку компетентної особистості, зокрема – щодо комунікативної взаємодії, комунікативної компетентності. Особливого значення розвиток умінь комунікації набуває у період підготовки дитини до школи. В освітньому напрямі Базового компоненту дошкільної освіти в Україні «Дитина у соціумі» комунікативна компетентність розглядається як здатність дитини до спілкування з однолітками та дорослими у різних формах конструктивної взаємодії. Такі комунікативні характеристики набуваються дітьми у різних видах діяльності: мовленнєвій, ігровій, художньо-продуктивній, навчальній, трудовій тощо. Основою для того, щоб комунікативні вміння формувалися, слугує мовленнєва компетенція.

У дошкільній педагогіці окремі аспекти розвитку комунікативної сфери дітей старшого дошкільного віку у процесі їхньої соціалізації розглядали М. Айзенбарт, О. Артюхова, М. Вашуленко, О. Запорожець, Л. Калмикова, О. Кононко, С. Кулачківська, С. Курінна, С. Ладивір, Т. Поніманська, М. Михайленко, Л. Боровцова, Є. Мішечкіна, Ю. Молчанова, І. Рогальська-Яблонська, Г. Цетліна та ін. Науковцями було розроблено цілу низку засобів

і методів для ефективної соціалізації дітей дошкільного віку, у тому числі – стосовно формування соціально-комунікативних навичок. У роботах Н. Гавриш, Н. Горлової, О. Кононко, Т. Лесіної, В. Луценко, Є. Смирнової, Д. Фельдштейна та ін. відзначається зниження комунікативної активності сучасних дітей, заміна реального спілкування «екранними розвагами», відставання в розвитку мови.

Великий потенціал щодо розвитку умінь комунікації, соціалізації дітей дошкільного віку визначає трудова діяльність, яка у закладі дошкільної освіти визначається у видах дитячої праці. Виховний і соціалізуючий потенціал праці здавна був оцінений філософами, педагогами, діячами культури, видатними просвітниками. На сьогодні роль дитячої праці як засобу виховання та розвитку особистості дитини не тільки не зменшилася, але й набуває оновленого соціально-особистісного значення.

Слід також вказати на відсутність створених на сьогодні наукових робіт, у яких би проблема формування соціально-комунікативних умінь у дітей досліджувалася у процесі їх трудового виховання. Цим і обумовлюється актуальність нашої наукової роботи та її тема: **«Особливості формування соціально-комунікативних умінь дітей передшкільного віку у різних видах дитячої праці»**.

Мета дослідження: виявити, теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування соціально-комунікативних умінь у старших дошкільників засобами різних видів дитячої праці та запропонувати програму їх забезпечення.

Реалізація поставленої мети можлива за рахунок розв'язання таких **завдань:**

1. Розкрити сутнісні ознаки соціально-комунікативних умінь як психолого-педагогічної категорії та виявити особливості їх формування у дітей передшкільного віку.

2. Надати характеристику різних видів дитячої праці як засобу формування соціально-комунікативних умінь у дітей передшкільного віку.

3. Розробити критерії, показники та визначити рівні сформованості соціально-комунікативних умінь у дітей передшкільного віку засобами різних видів дитячої праці.

4. Проаналізувати стан практики закладу дошкільної освіти щодо формування соціально-комунікативних умінь у дітей передшкільного віку засобами різних видів дитячої праці та виявити чинники впливу на ефективність даного процесу.

5. Розробити педагогічні умови формування соціально-комунікативних умінь у дітей передшкільного віку у різних видах дитячої праці та запропонувати їхнє методичне забезпечення.

Гіпотеза дослідження полягала у наступному: процес формування у дітей старшого дошкільного віку соціально-комунікативних умінь буде ефективним за дотримання наступних умов:

- 1) забезпечення готовності вихователів до формування соціально-комунікативних умінь у дітей передшкільного віку у різних видах дитячої праці;
- 2) використання методів і технологій, спрямованих на соціально-комунікативний розвиток дитини;
- 3) урахування соціалізуючого потенціалу колективної форми організації дитячої праці у набутті дітьми соціально-комунікативних умінь.

Об'єкт дослідження – соціалізація дітей передшкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування соціально-комунікативних умінь у дітей 6-7 років засобами різних видів дитячої праці.

Завдання дослідження вирішувались за допомогою **методів:**

Теоретичних: аналіз педагогічної і психологічної літератури, сучасної педагогічної періодики з дошкільного виховання, синтез, конкретизація наукової інформації, порівняння, класифікація.

Емпіричних: педагогічне спостереження за емоційними та поведінковими проявами дошкільників; методика «Неіснуюча тварина» (за Друкаревич М. З.), діагностична соціогра «Руки знайомляться, руки

сваряться, руки миряться»; анкетування вихователів; спостереження за діяльністю вихователя.

Наукова новизна та теоретичне значення роботи полягає у наступному:

- 1) теоретичному обґрунтуванні поняття «соціально-комунікативні уміння»;
- 2) розкритті особливостей набуття соціально-комунікативних умінь дітьми передшкільного віку;
- 3) характеристиці соціалізуючого потенціалу різних видів дитячої праці;
- 4) обґрунтуванні рівнів сформованості соціально-комунікативних умінь у дітей засобами різних видів дитячої праці;
- 5) здійсненні теоретичного аналізу практики ЗДО щодо формування соціально-комунікативних умінь у дітей передшкільного віку засобами різних видів дитячої праці;
- 6) виявленні та теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов формування соціально-комунікативних умінь у дітей 6-7 років засобами різних видів дитячої праці;

Практичне значення роботи визначається тим, що експериментальний матеріал даного дослідження можна використовувати у практиці роботи закладів дошкільної освіти для забезпечення соціалізації дітей передшкільного віку з огляду на їхні соціально-комунікативні можливості.

Апробація результатів дослідження здійснювалася через

участь у:

1. XVIII Міжнародній науково-практичній конференції «Світовий культурний простір крізь призму сучасних глобалізаційних, пандемічних викликів та війни». м. Рівне, РДГУ, 17-18.11.2022 р.
2. XIX Міжнародній науково-практичній конференції «Українська і світова культура в умовах глобалізаційних викликів та війни». м. Рівне, РДГУ, 16-17.11.2023 р.
3. V Всеукраїнській студентській науково-практичній інтернет-конференції «Дошкільна освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Глухівський НПУ ім. О. Довженка. 15-16. 03. 2023 р.

4. Всеукраїнській науково-практичній конференції (з міжнародною участю) «Фребелівська педагогіка в сучасній освіті: вимоги, тренди, перспективи». Херсонський державний університет. 20-21. 04. 2023 р.
5. ІХ Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції "Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку" м. Ніжин, НДУ ім. М. Гоголя, 19 жовтня 2022 р.
6. Х Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції студентів, магістрів, молодих науковців «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку». м. Ніжин, НДУ ім. М. Гоголя, 18 жовтня 2023 р.
7. Регіональній науково-практичній Інтернет-конференції студентів, молодих науковців, педагогів-практиків «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки». м. Ніжин, НДУ ім. М. Гоголя, 20.06. 2023 р.

Друці статей:

1) Мартинова Інна. Розвиток соціально-комунікативних умінь у старших дошкільників на музичних заняттях. *Психолого-педагогічний пошук* : зб. студентських наукових праць за матеріалами V Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернет-конференції «Дошкільна освіта України в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору» 15-16 березня 2023 року. Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2023. С. 238-242.

2) Мартинова Інна. Специфіка розвитку соціально-комунікативних умінь у дітей передшкільного віку. *Актуальні проблеми та інноваційні пошуки у галузі сучасної дошкільної освіти: збірник наукових статей студентів, магістрів, молодих науковців спеціальності 012 Дошкільна освіта* / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. С. 120-124.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів з підрозділами, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 91 сторінка, з них – 68 сторінок основного тексту. Список використаних джерел охоплює 10 сторінок – 82 позиції. Кваліфікаційна робота містить 5 таблиць, 1 діаграму та 7 додатків на 11 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ У РІЗНИХ ВИДАХ ДИТЯЧОЇ ПРАЦІ

1.1. Соціально-комунікативні уміння як психолого-педагогічна проблема

Проблема соціального розвитку особистості та співіснування індивідів у соціумі є однією з найактуальніших у сучасній психолого-педагогічній науці. Налагодження міжособистісної взаємодії є універсальним засобом існування соціальних систем. Для дослідження та вирішення нагальних проблем, які постають перед суспільством у ході взаємодії, слід детально розкрити сутність низки понять, які повною мірою характеризують процес формування соціально-комунікативних умінь особистості.

Перш за все звернемося до понять *спілкування* та *комунікація*, які є основними компонентами міжособистісної взаємодії. Аналіз психолого-педагогічної літератури підтверджує, що дані поняття мають деякі спільні та відмінні ознаки. У працях дослідників Ф. Бацевич [6], Г. Васьківської [11], Т. Лаврухіної [42], К. Пономарьової [62], М. Прищак [67], І. Холковської [79], І. Черезової [80] та ін. здійснено аналіз сутності феномену комунікація, визначено взаємозв'язок ряду понять, пов'язаних із зазначеним.

Як визначає І. Черезова, комунікація в різних формах супроводжує кожен момент життєдіяльності людини. Здійснюється вона з допомогою певних знакових систем, зокрема, мови [80, с. 104].

Філософська наука тлумачить термін *комунікація* як спілкування, входження особистості у взаємини з допомогою різноманітних засобів суспільної взаємодії [75, с. 105]. Проте слід зазначити, що науковці не мають одностайної точки зору щодо визначення даного поняття.

Ф. Бацевич пов'язує комунікацію лише з інформаційним зв'язком. На думку вченого, комунікація є однією зі складових життя кожної людини та найважливішим чинником соціальної організації суспільства [6, с. 29]. О. Денисенко під поняттям *комунікація* розуміє складний процес обміну інформацією між двома чи більше особами, який має свою специфіку: наявність одного комунікативного простору, активність суб'єктів спілкування, налагодження взаємодії задля отримання зворотного зв'язку [21, с. 7]. Дослідниця Т. Лаврухіна стверджує що поняття комунікація є більш широким за поняття спілкування, оскільки включає в себе мету, зміст, та засоби передачі інформації [42, с. 95].

Спілкування, у свою чергу, розглядається як одна з форм взаємодії між людьми без якої неможливо уявити життєдіяльність суспільства. Дослідженню проблеми спілкування присвятили свої праці І. Бех, О. Бондаренко, О. Денисенко, В. Засименко, О. Запорожець, О. Леонт'єв, М. Лісіна. Н. Дятленко, Т. Піроженко, Ю. Приходько та інші вчені. На думку О. Літченко, К. Нурадінкової, воно відіграє важливу роль у процесі налагодженні колективної діяльності, дозволяє порозумітися та має першочергове значення для розвитку соціальних навичок [46, с. 189].

О. Денисенко трактує поняття спілкування як різноплановий процес становлення міжособистісних контактів, який включає в себе обмін інформацією, застосування певної тактики та стратегії взаємодії. Потреба у спілкуванні, на думку дослідниці, є однією з найважливіших для людини та є невід'ємною умовою формування всебічно розвиненої особистості [21, с. 5].

С. Курінна виділяє спілкування як одну найголовніших умов соціальної та інтелектуальної діяльності особистості. Вчена зазначає, що у процесі спілкування люди мають унікальну можливість обмінятися певними знаннями, підвищуючи у такий спосіб власний культурний рівень. Окрім цього спілкування має значний вплив на емоційну сферу людини, так як кожен з партнерів по спілкуванню має безпосередній вплив на виникнення

емоцій в іншого. Згодом ці емоції закріплюються та стають характеристиками особистості [41, с. 57].

Результатом встановлення комунікаційних зв'язків між людьми на думку А. Бондаревої є формування *комунікативної ситуації*, яка надає можливості для застосування комунікативних умінь [10, с. 11]. І. Козубська наголошує, що комунікативна ситуація є вихідним моментом всіх мовленнєвих дій. Дослідниця зазначає, що складовими комунікативної ситуації є певні ситуативні змінні котрі і визначають ефективність комунікації [34, с. 387]. Ф. Бацевич під поняттям комунікативна ситуація розуміє конкретну ситуацію спілкування, яка спонукає учасників комунікації до міжособистісної інтеракції [6, с. 135].

Розглядаючи базові методологічні поняття, які розкривають суть формування соціально-комунікативних умінь не можемо не взяти до уваги поняття *комунікативної діяльності*, яка розпочинається з активізації потреби особистості у спілкуванні [11, с. 35]. Досить часто науковці ототожнюють її з поняттям спілкування, наголошуючи на діяльній сутності цих явищ. І. Мартиненко розглядає комунікативну діяльність як послідовність низки комунікативних актів, кожен з яких має свою функцію [51, с. 14]. Окрім цього вчена визначає структурний характер організації комунікативної діяльності та зауважує, що кожна складова має вагому роль для забезпечення її результативності. Процес здійснення комунікативної діяльності, на думку І. Мартиненко, вимагає сформованості у людини комунікативних умінь [51, с. 36].

У процесі комунікативної діяльності можна виявити здатність людини до комунікації, яку науковці визначають як *комунікативність*. М. Прищак дає визначення поняттю комунікативності як здатності особистості до спілкування, налагодження певних зв'язків та контактів у соціумі [64, с. 7]. Комунікативність передбачає достатній рівень сформованості *комунікативних умінь*. Вважаємо за необхідне розмежувати поняття «комунікативні уміння» та «комунікативні навички».

Комунікативні навички є автоматизованими та свідомими діями, які передбачають швидке відображення у свідомості різних комунікативних ситуацій. Сформованість комунікативних навичок є ключовим аспектом успішності сприймання та розуміння співбесідника у процесі спілкування. У свою чергу *комунікативні уміння* характеризують як здатність особистості до встановлення та підтримки контактів з оточуючими; здатність здійснювати безпосередню та опосередковану взаємодію. Як вважають П. Кліш, А. Хом'як, розвиток комунікативних умінь в першу чергу передбачає формування низки особистісних новоутворень, у тому числі і у сфері інтелекту [31, с. 16].

Комунікативні уміння передбачають уміння особистості чути свого партнера по спілкуванню, аргументовано висловлювати свою думку, відстоювати власну позицію, поважати погляди інших. Загальновідомо, що уміння формуються у процесі певної діяльності. Комунікативні уміння формуються у процесі спілкування. Дослідниця К. Пономарьова виділяє наступні етапи формування комунікативних умінь:

- 1) *мотиваційний* – розкриття особистістю значення комунікативних умінь для досягнення мети спілкування;
- 2) *ознайомлювальний* – ознайомлення особистості зі змістом комунікативного уміння;
- 3) *оволодіння умінням* – створення певної ситуації взаємодії з метою опанування особистістю комунікативними уміннями;
- 4) *удосконалення уміння* – самостійне застосування особистістю комунікативних умінь під час міжособистісного спілкування [62, с. 11].

Дослідник П. Кліш, з урахуванням поглядів Л. Бурман, теж акцентує увагу на поетапності та керованості процесу формування комунікативних умінь. Результативність, даного процесу, на думку науковця, полягає в забезпеченні таких дидактичних умов як створення мотивації до спілкування, наявність позитивної емоційної атмосфери [31, с. 17]. Тобто комунікативні

уміння та навички є інтегрованою властивістю особистості, з допомогою якої вона входить у ситуацію спілкування, встановлює та підтримує стосунки, досягає поставленої мети [там само].

Досить близьким до поняття комунікативні уміння є поняття **соціальні уміння**. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що поняття соціальні уміння має широке і вузьке значення. У широкому сенсі під даним поняттям науковці розуміють суспільно задані способи діяльності. Так, М. Томинець, М. Горват відповідно до цього можна вважати, що будь-яке вміння, яке людина здобула у процесі життєдіяльності є соціальним за своїм походженням. У вузькому сенсі цього поняття розуміють сферу застосування соціальних умінь [65, с. 332].

Під соціальними уміннями зазвичай розуміють уміння особистості знаходити спільну мову з оточуючими, вміння працювати в команді, дослухатися до думки інших. Сформованість соціальних умінь передбачає відкритість особистості до суспільства, готовність до сприймання інформації, оволодіння навичками соціальної поведінки. М. Томинець та М. Горват зауважують, що соціальні уміння є сукупністю знань людини про суспільство, про способи взаємодії з оточуючими, про власне місце в соціумі. [76, с. 333].

Процес особистісного спілкування, під яким вчені Ф. Бацевич [6], О. Кононко [38], С. Курінна [41] розуміють суб'єкт-суб'єктну взаємодію індивідів передбачає розвиток **соціально-комунікативних умінь**. Дане поняття є ключовим у нашому дослідженні, тож зупинимося більш детально на його характеристиці.

І. Черезова розглядає соціально-комунікативні уміння як інтегральну характеристику здійснення взаємодії особистості з соціумом. Відомо, що одним із показників рівня сформованості соціально-комунікативних умінь є вербальне та невербальне мовлення (жести, міміка, поза тощо), які є зовнішнім проявом емоційного стану партнерів по спілкуванню. Належний розвиток соціально-комунікативних умінь забезпечує повноцінну

самопрезентацію особистості в соціумі, здійснення ефективної партнерської взаємодії, встановлення контактів між людьми та сприяє розвитку соціально-комунікативної компетентності [80, с. 104].

Задля більш глибокого розуміння поняття компетентність звернемося до досліджень Л. Матусевич. Дослідниця наголошує на необхідності розмежування понять *компетентність та компетенція* [57]. Компетенцію К. Пономарьова розглядає як обізнаність особистості у певній сфері діяльності. Компетенція може визначатися на рівні держави, установи, організації як певна сукупність вимог до знань, умінь та навичок особистості. Натомість компетентність, є якістю особистості, певним її надбанням. Підґрунтям компетентності є досвід та знання, що активізуються в певний критичний для особистості момент [62, с. 14].

Порівняльний аналіз понять компетентність та компетенція здійснено також в дослідженнях С. Курінної. Науковець характеризує поняття компетентність як уміння людини застосовувати набуті знання для вирішення проблемних питань що виникають у професійній діяльності. Натомість поняття компетенція, на думку Н. Кобзар, є колом питань у яких особистість має певний досвід [41, с. 55].

Вчені виділяють соціальну та комунікативну компетентність. Соціальна компетентність є одним з показників соціалізації особистості. Дослідниці Н. Гавриш, О. Рейпольська соціальну компетентність розуміють як складну та полікомпонентну властивість особистості, яка складається з цілої низки мотиваційних, емоційних та характерологічних особливостей. Соціальна компетентність знаходить своє відображення у соціальній активності та гуманістичній спрямованості особистості.

Вчені І. Бех, Н. Гавриш, С. Литвиненко, О. Кононко, І. Печенко, О. Рейпольська виділяють наступні структурні компоненти соціальної компетентності:

- *емоційно-почуттєвий компонент* розглядається як здатність особистості до адекватної оцінки та реагування на прояви емоцій та почуттів оточуючих;
- *мотиваційно-ціннісний компонент* характеризується сукупністю соціальних інтересів та потреб, ціннісних орієнтацій особистості;
- *діяльнісно-поведінковий компонент* передбачає здатність дитини до взаємодії, вміння налагоджувати стосунки в соціумі [14, с. 25].

I. Холковська розглядає соціальну компетентність як певний комплекс соціальних умінь та навичок, які допомагають людині дотримуватися суспільних норм та правил. Зміст соціальної компетентності вчена вбачає в активній, конструктивній та ініціативній позиції людини в суспільному житті. Йдеться в першу чергу про участь особистості, у тому що відбувається довкола неї, розуміння відповідальності за свої вчинки, прагнення покращити якість свого власного життя. Окремо I. Холковська звертається до сутності особистісного аспекту соціальної компетентності та визначає його як вміння людини здобувати знання про себе та світ довкола, вибудовувати стосунки з соціумом, піклуватися про себе та оточуючих [79, с. 64].

Комунікативна компетентність за визначенням О. Ковальнової є здатністю людини ефективно здійснювати обмін інформацією, висловлювати свої почуття та емоції, презентувати та аргументувати власну точку зору у процесі спілкування [33, с. 28]. I. Черезова стверджує, що комунікативна компетентність є здатністю особистості встановлювати й підтримувати зв'язок з іншими людьми. Також дослідниця зауважує, що комунікативна компетентність формується лише за умови безпосередньої взаємодії та є результатом досвіду спілкування. сукупністю знань, умінь і навичок, що повною мірою забезпечують ефективне спілкування [80, с. 105]. З огляду на визначну роль соціалізації у житті людини слід звернутися до поняття соціально-комунікативна компетентність, яка є одним із структурних компонентів соціальної компетентності.

А. Богуш, Т. Піроженко, Н. Гавриш трактують термін соціально-комунікативна компетентність як готовність особистості до взаємодії з оточуючими у сфері міжособистісних стосунків. Поруч з цим науковці визначають структуру соціально-комунікативної компетентності, яка дозволяє більш глибоко зрозуміти її сутність. До неї входять: уміння особистості орієнтуватися у різних соціальних ситуаціях, уміння визначати власний емоційний стан та стан оточуючих, уміння добирати належні способи спілкування та реалізовувати їх [14, с. 25].

М. Айзенбарт розглядає *соціально-комунікативну компетентність* як усвідомлення особистістю різноманітних соціальних ролей, елементарних морально-етичних норм міжособистісних стосунків, характеризується здатністю долучитися до них у процесі спілкування та взаємодії з оточуючими людьми, умінням співпереживати, допомагати та обирати відповідні способи спілкування у різних ситуаціях [1, с. 208].

Отже, всі вищезазначені поняття розкривають зміст та сутність процесу формування соціально-комунікативних умінь, які є запорукою налагодження ефективної міжособистісної взаємодії індивідів у соціумі.

Таким чином, у даному підрозділі ми визначили сутність таких опорних понять нашого дослідження як спілкування, комунікація, комунікативність, комунікативна ситуація, комунікативна діяльність, комунікативні уміння, соціальні уміння, соціально-комунікативні вміння, соціальна та комунікативна компетентність. Усі ці поняття складають теоретичне підґрунтя проблеми формування соціально-комунікативних умінь та є важливими для нашого дослідження.

1.2. Специфіка соціально-комунікативного розвитку дітей передшкільного віку

Передшкільний вік є періодом найбільш бурхливого соціального розвитку дошкільника. Це визначено тим, що дитина активно включається в

різноманітні сфери суспільного життя. Виховна робота з дошкільниками у дитячих садках спрямовується на забезпечення соціального розвитку дитини та формування соціальної компетентності, як динамічної характеристики особистості.

Перебуваючи в постійній взаємодії з дорослими та однолітками, дитина включається в процес соціалізації. Значний науковий доробок щодо дослідження проблеми соціального зростання дитини передшкільного віку належить Л. Артемовій, А. Богущ, О. Кононко. Науковці визначають поняття соціалізації як засвоєння дитиною низки норм та правил життєдіяльності в суспільстві. Соціалізація є двостороннім процесом взаємодії людини з соціальним середовищем. Пік соціалізації припадає на період передшкільного віку, коли малюк готується до вступу до школи. С. Матвієнко поділяє соціальне середовище на такі складові:

- макросередовище (суспільство, як соціально-політична та ідеологічна система);
- мезосередовище (соціальні особливості певного регіону);
- мікросередовище (сім'я, сусіди, однолітки) [54, с. 20].

Варто зазначити, що макро та міросередовище мають значний вплив на процес соціалізації дошкільника, проте найбільше соціалізує значення має мікросередовище. Тобто процес соціалізації розпочинається з сім'ї, яка виступає головним чинником особистісного зростання людини [33, с. 28].

З урахування цієї точки зору, проблема комунікацій дітей з ровесниками, дорослими набуває особливого значення. Належне забезпечення процесу формування соціально-комунікативних умінь має стати своєрідним механізмом, з допомогою якого особистість зможе будувати ефективні міжособистісні стосунки, навчитися співпраці та співдружності по відношенню до однолітків, старших людей, менших дітей тощо. Н. Гавриш та О. Рейпольська відзначають, що передшкільний вік є періодом становлення соціального «Я» дитини. Дошкільник активно взаємодіє з іншими людьми, прагне здобути новий досвід спілкування. Тобто

цей вік характеризується процесом формування у дитини певної внутрішньої позиції, що викликає потребу зайняти нове місце у житті та бажання виконувати виключно нову суспільно важливу діяльність [14, с. 55].

Аналіз праць вчених, які займалися вивченням різних аспектів проблеми соціального розвитку дошкільників (А. Богущ, Л. Зданевич, О. Кононко, С. Литвиненко, Т. Поніманська, Т. Піроженко) підтверджує безпосередній вплив рівня сформованості у дітей передшкільного віку соціальних умінь на їх психічне, фізичне та соціальне здоров'я [43, с. 49].

Для дитини передшкільного віку соціально-комунікативний розвиток є надзвичайно важливим в її особистісному та соціальному зростанні. Саме завдяки йому дитина має можливість комунікувати, отримувати необхідну інформацію. О. Рейпольська визначає, що процес соціальної комунікації дитини з дорослими та однолітками є базовим елементом у системі становлення особистості дитини передшкільного віку та має неабиякий вплив на формування її психічних процесів, сприяє ефективній адаптації дитини у суспільстві [14]. Вчена виділяє наступні показники соціально-комунікативного розвитку дітей дошкільного віку:

- достатній рівень інтелектуального та морального розвитку;
- шанобливе ставлення до оточуючих;
- засвоєння норм і правил поведінки у соціумі;
- готовність до співпраці з однолітками;
- наявність позитивної мотивації до участі у різних видах діяльності [там само] ;

Передшкільний вік характеризується гострою потребою дитини у спілкуванні. Першочергову роль спілкування для соціалізації дитини передшкільного віку визнає О. Кононко [38, с. 161]. Вчена розглядає поняття спілкування як процес міжособистісної взаємодії, самостійну цінність, що спрямована на задоволення актуальних для дітей потреб. Спілкування для дитини передшкільного віку, на її думку, є самомотивованим процесом, що сприяє формуванню у особистості організаційних умінь, лідерських якостей,

товариськості та згуртованості. Тобто спілкування є базовою потребою особистості дитини передшкільного віку, яка дозволяє йому удосконалити вміння сприймати та розуміти співрозмовників, вчить регулювати свою поведінку, обмінюватися важливою інформацією з дорослими та однолітками [38, с. 161-162].

Згідно дослідження М. Айзенбарт у саме у передшкільному віці у дошкільників відбувається бурхливий розвиток навичок конструктивного спілкування. Окрім цього дитина активно вчиться більш чітко формулювати свої думки, виражати почуття, налагоджувати міжособистісну взаємодію. Проте дослідниця зазначає, що діти передшкільного віку більш охоче встановлюють одностатеві контакти та спілкуються невеличкими групами, знаходячи певні спільні інтереси [1, с. 67].

Найважливішим засобом спілкування є мова. О. Денисенко у своїх дослідженнях висвітлює мовленнєвий аспект соціально-комунікативного розвитку дітей дошкільного віку. Вчена наголошує, що у дітей 6-7 років значно удосконалюється виразність мовлення, граматична структура речення, збагачується словниковий запас. При цьому дошкільники застосовують різні засоби виразності мовлення, починають оволодівати образними поняттями. Висловлювання стають більш адекватними щодо комунікативних ситуацій та позаситуативного спілкування [21, с. 16-17].

Діти передшкільного віку здатні самостійно вигадувати розповіді та казки, застосовуючи різні засоби вираження. У процесі спілкування з однолітками діти вирізняються ініціативністю. Для них надзвичайно важливо поділитися своїми враженнями та досвідом з товаришами. Окрім того діти 6-7 років помічають помилки у мовленні своїх однолітків та намагаються їх виправити. Внаслідок цього мовлення дошкільників стає більш чистим та граматично-правильним [21, с. 17].

Кожен віковий етап характеризується певними показниками розвитку особистості. Передшкільний вік є етапом стрімкого розвитку соціально-комунікативної компетентності. А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Піроженко

визначають соціально-комунікативну компетентність як готовність дитини дошкільного віку вступати у взаємодію з людьми у системі міжособистісних відносин.

О. Кононко, звертаючись до проблеми формування соціально-комунікативної компетентності акцентує увагу на важливості розвитку самосвідомості дитини передшкільного віку. Дитина у міру своїх можливостей починає відчувати зв'язок із соціумом, усвідомлює себе частинкою людської спільноти, відчуває свою унікальність та індивідуальність [38, с. 108].

Як зазначає С. Матвієнко, формування соціальної компетентності, на думку, є одним з найголовніших завдань сьогодення. Встановлюючи власні соціальні зв'язки, дитина передшкільного віку ознайомлюється з власним психологічним простором та можливостями життя в ньому [55, с. 47].

Науковці Н. Гавриш, О. Рейпольська наголошують на важливості формування емоційно-позитивного ставлення дошкільника до себе, що є складовою структури його самосвідомості [14]. Дошкільник на кожному віковому етапі компетентність має орієнтовні показники розвитку особистості. У початковій школі закладаються основи формування комунікативної компетентності, яка виражається не лише в здатності сприймати і передавати інформацію, а й взаємодіяти, сприймати та пізнавати людьми одне одного. Узагальнюючи різні погляди дослідників на визначення комунікативної компетентності молодшого школяра, ми дійшли такого висновку: комунікативна компетентність молодшого школяра – це інтегроване особистісне утворення, яке являє собою єдність теоретичної і практичної готовності і здатності учня до здійснення комунікації, дозволяє результативно здійснювати її і творчо самореалізуватися в ній.

З огляду на підготовку дитини до школи, набуття нею дошкільної зрілості, забезпечення показників особистісно-соціальної готовності, зазначимо важливість проведення педагогами відповідної роботи. Щодо цього, слід звернути увагу на програму на парціальну програму «Вчимося

жити разом». У даному документі зазначено, що дитина старшого дошкільного віку прагне бути учасником дитячого товариства, посісти в ньому певне місце, вона володіє комунікативними вміннями, гнучкіше використовує їх у спільній діяльності, поводить себе самостійніше, диференціює свої чесноти та вади, вміє налагоджувати контакти з однолітками, товаришує з певним колом дітей. Крім дружніх стосунків з окремими дітьми, виникають найпростіші форми групової солідарності. Дитина намагається порозумітися у конфліктних ситуаціях, зіставляє позицію однолітка з власною та прагне їх узгодити, диференціює соціально схвалювану та несхвальну поведінку, може вчинити по совісті, діяти справедливо. Вміє довести правоту, обстояти власну гідність [60, с. 19].

Прагнучи стати повноцінним членом дитячого товариства дитина передшкільного віку застосовує комунікативні уміння. Т. Піроженко та О. Хартман, виділяють деякі особливості їх формування :

- прагнення до участі у спільній діяльності;
- вміння диференціювати свої позитивні та негативні якості;
- вміння налагоджувати контакти з однолітками;
- прагнення зіставити власну позицію з позиціями однолітків []

Таким чином, передшкільний вік характеризується рядом особливостей стосовно набуття умінь взаємодії, порозуміння у конфліктних ситуаціях, узгодження спільних дій тощо. Набутий дитиною соціальний та життєвий досвід, достатня розвиненість мовлення слугують підґрунтям подальшого формування умінь соціального комунікування.

1.3. Соціокомунікативна характеристика різних видів дитячої праці

Загальновідомо, що період дошкільного дитинства характеризується активним процесом соціалізації особистості. Залучення дітей дошкільного віку до посильної праці завжди розглядалося науковцями як один з основоположних чинників досягнення мети виховання особистості дитини.

Про це свідчать дослідження визначних науковців минулого та сучасності. Ідея праці як засобу гармонійного розвитку особистості дитини знайшла своє відображення у роботах Т. Мора, Ж.-Ж. Руссо, Й.-Г. Песталоцці, К. Ушинського, С. Русової, А. Макаренка та ін.

Аналізуючи доробок вчених у галузі дошкілля щодо виховання дітей у праці не можемо не звернутися до досліджень Т. Поніманської [61]. Саме вона теоретично обґрунтувала роль трудового виховання у системі сучасної дошкільної освіти. Вчена стверджує, що праця виконує три основні функції: практичну, розвивальну та виховну.

- **Практична функція** праці полягає в створенні певних соціально-побутових умов життя та діяльності людини, матеріальних чи духовних цінностей.

- **Розвивальна функція** передбачає всебічний розвиток особистості дитини у процесі включення у трудовий процес, а саме інтенсивний розвиток фізичної, інтелектуальної та емоційно-вольової сфер.

- **Виховна функція** праці характеризується розвитком низки якостей та властивостей, що мають важливе особистісне та суспільне значення [61, с. 258].

Крім того, на думку Т. Поніманської моральна сутність праці виражається в колективному характері трудової діяльності та вимагає від її учасників узгодження дій, взаєморозуміння та взаємодопомоги. Задля того, щоб праця стала ефективним засобом виховання та розвитку дитини передшкільного віку вона має бути чітко організованою, змістовною, бути особистісно та суспільно значущою [61, с. 261].

С. Матвієнко висловлює припущення, що саме у процесі залучення дітей до виконання посильних трудових завдань відбувається формування низки соціально-моральних якостей особистості дитини. Серед них виділяє наступні: бажання і вміння працювати, повагу до праці оточуючих, вміння долати труднощі, досягати бажаного результату, відчувати задоволення від виконаної роботи [56, с. 24].

Л. Калуська стверджує, що праця, яка включає в себе відповідну мотивацію та емоційне сприйняття є ефективним засобом соціалізації дитини. Перш за все йдеться про формування в дитини стійкого інтересу до праці та результату її власних трудових дій, навички аналізувати поставлені трудові завдання, постійної потреби у виконанні тієї чи іншої діяльності [27, с. 9].

У своєму дослідженні ми спираємося на класифікацію, надану Т. Поніманською щодо видів дитячої праці, якими є: самообслуговування, праця в природі, господарсько-побутова праця, ручна (художня) праця.

Охарактеризуємо кожен з видів дитячої праці щодо формування соціально-комунікативних умінь дітей більш детально:

- **самообслуговування** є найпершим видом праці, до якого долучають дітей. Даний вид праці визначають як повсякденні елементарні дії з догляду за собою (вміння самостійно вмиватися, одягатися, тримати свої речі в порядку тощо) [7, с. 43]. Дослідниці В. Зеленьк, О. Попович вбачає виховне значення даного виду трудової діяльності в її життєвій необхідності. Навички самообслуговування засвоюються дітьми досить міцно, оскільки базуються на щоденній повторюваності дій. Передшкільний вік характеризується появою нових більш складних навичок самообслуговування (застеляння ліжка, догляд за волоссям тощо). Діти даної вікової категорії починають усвідомлювати самообслуговування як певний обов'язок [25, с. 120].

Окрім формування у дітей звички до акуратності та охайності самообслуговування має й більш складне виховне завдання, адже сприяє формуванню у дитини навичок поведінки в оточенні своїх товаришів. Перебуваючи у закладі дошкільної освіти, поряд з однолітками дитина вчиться розуміти їх потреби. Використовуючи конкретні приклади, вихователь пояснює дітям як потрібно вчинити у тій чи іншій ситуації (попросити дозволу пройти, не затримуватися біля крана, щоб не створювати черги, пропустити вперед чергових тощо) [там само]. Спілкування дорослого з дитиною, а саме розповіді, пояснення, показ зразка та способу дій на думку

Г. Беленької є найсуттєвішим у всіх видах діяльності, зокрема і в самообслуговуванні. Окрім цього дорослі, на думку дослідниці, мають продемонструвати дітям такі якості як толерантність, витримка, ввічливість, вміння прийти на допомогу. Саме у такий спосіб у дошкільників формуються надзвичайно важливі комунікативні уміння, почуття поваги до оточуючих та дисциплінованість [7, с. 47].

- *господарсько-побутова праця* передбачає опанування дошкільниками навичок практичної діяльності. Вони з цікавістю намагаються наслідувати працю дорослих. Залучення дітей до посиленої трудової діяльності, на думку В. Сухомлинського [73] та А. Макаренка [49; 50], має розпочинатися з раннього віку в межах сім'ї. Проте науковці наголошують, що трудові доручення повинні носити ігровий характер та викликати у дитини виключно позитивні емоції. Зважаючи на малий життєвий досвід дитини інколи дорослий має продемонструвати деякі способи дій, допомогти або взяти участь у розв'язанні того чи іншого трудового завдання, що постало перед дитиною.

Як вважає С. Матвієнко, для дітей передшкільного віку трудові доручення слід ускладнювати та поступово відокремлювати від гри. Чим складніше та самостійніше буде трудове доручення для малюка, тим воно буде краще з педагогічного погляду [56, с. 26]. М. Машовець зазначає, що у період дошкільного дитинства крім епізодичної участі в трудовій діяльності дитина повинна мати й постійні трудові доручення (догляд за квітами, тваринами, прибирання, підтримання порядку в дитячому куточку та ін.) [58, с. 150].

Господарсько-побутова праця дітей передшкільного віку часто спрямована на обслуговування колективу, саме тому вона містить в собі значний потенціал для виховання соціально-комунікативних умінь. Зміст праці у старшій групі поступово збагачується, переходячи в обов'язки чергових. Саме тому, долучаючи дитину до виконання найрізноманітніших

господарсько-побутових обов'язків у групі, вихователь поступово формує у неї звичку піклуватися про інших [25, с. 119].

- **праця в природі** дає дітям можливість взаємодіяти з об'єктами живої природи, формує дбайливе ставлення, інтерес, вміння та навички догляду за рослинами та тваринами.

Педагогічні погляди видатних науковців минулого (Я. Коменського, М. Монтессорі, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Фребеля) свідчать про те, що природа є потужним чинником всебічного розвитку дітей. Ознайомлення дошкільників з природою сприяє розумовому, фізичному, естетичному та моральному вихованню. Видатний педагог К. Ушинський стверджував, що природа має всерозвиваючий характер, слугує одним з наймогутніших засобів виховання моральних та громадянських якостей особистості. В. Сухомлинський також відводив природі одну з головних ролей у вихованні дітей [73, с. 47]. На його думку, ознайомлення з природою у поєднанні з дійовим спілкуванням активізує розумову діяльність та сприяє вихованню людяності. Працю в природі як засіб формування особистості розглядала С. Русова. Слушним є її твердження щодо того, що праця дає поштовх розвитку самостійності, ініціативності та творчості [32, с. 138].

Сучасні дослідження свідчать, що праця в природі має виняткове значення для розвитку дитини передшкільного віку. Колективна праця у природі сприяє формуванню низки моральних якостей дитини таких як самостійність, організованість, наполегливість, комунікабельність. Важливе значення для формування соціальної компетентності дошкільників має праця в природі, яку діти виконують у групах. Спостерігаючи за ростом та розвитком рослин, тварин, явищами природи діти помічають певні зміни та розповідають про це своїм товаришам [70, с. 197].

Дослідники О. Лисенко, Л. Світик говорять, що природа надає різноманітний матеріал для розвитку мовлення та мислення. У процесі праці в природі діти спілкуються між собою, обмінюються думками, пізнають зовнішні властивості об'єктів, встановлюють найпростіші причинно-

наслідкові зв'язки [44, с. 188]. Позитивна та дружна атмосфера у групі під час праці в природі, безперечно, сприяє розвитку соціально-комунікативних умінь дітей.

- *художня праця* дає можливість дітям проявити свої конструкторські та творчі уміння, виготовляючи вироби з різноманітних матеріалів.

Великого значення ручній праці у системі трудового виховання дошкільників надавала С. Русова. На її думку, ручна праця позитивно впливає на розвиток характеру та вольових якостей дитини, дає змогу проявити свої почуття, думки та міркування [32, с. 140]. Художня праця на думку В. Яйленко є джерелом насолоди для дитини, сприяє розвитку дотикових, зорових та слухових відчуттів. Проте дослідник наголошує на тому, що організація занять з художньої праці потребує пильної уваги та керівництва з боку вихователя [82, с. 251].

В. Мусієнко розглядає заняття з художньої праці в закладі дошкільної освіти як одну основних форм навчання трудовим діям. Художня праця, на думку дослідниці, має значний педагогічний вплив на процес формування особистості дошкільника, сприяє розвитку емоційного інтелекту, духовних та фізичних сил дитини. У ході занять діти вчаться самостійно визначати конструктивні можливості різноманітних матеріалів, випробовують, перевіряють та досліджують їх якості, отримують досвід самовираження та спілкування [59, с. 147].

Дослідниця С. Матвієнко зазначає, що на заняттях з художньої праці у дітей активно розвиваються та удосконалюються такі психічні процеси як пам'ять, уява, увага, мислення, відбувається процес поглиблення знань та уявлень про навколишній світ [56, с. 62]. Водночас заняття з художньої праці мають неабиякий вплив на розвиток мовлення дітей передшкільного віку. Результати низки психолого-педагогічних досліджень засвідчують, що коротка та пізнавальна інформація про властивості та походження різноманітних матеріалів, що подається на занятті значно розширює словниковий запас дітей, збагачує мовлення лексичними засобами,

вдосконалює зв'язне мовлення та вміння будувати граматично правильні речення. Окрім цього у ході таких занять відбувається процес формування міжособистісних стосунків, вдосконалюються навички колективної співпраці закладаються основи комунікабельності та взаємодопомоги, формуються норми моральної поведінки.

Н. Голота вказує на те, що заняття з художньої праці передбачають спільну діяльність дітей та вихователя. Дитина стає безпосереднім учасником творчого процесу на всіх його етапах: від планування до отримання результатів [17, с. 39]. Колективна праця дітей задля досягнення спільної мети, на думку дослідниці, допомагає засвоїти правила спілкування, вчить розуміти один одного, поважати думку товариша. У процесі колективної діяльності діти мають можливість обмінятися своїми думками, висловити пропозиції щодо послідовності виготовлення того чи іншого виробу.

Як зазначають Н. Горопаха, Я. Годунок, вміння педагога залучати дітей до спільної творчої діяльності та здійснювати керівництво нею сприяє розвитку мовлення дітей та формуванню комунікативно-мовленнєвої компетентності [18, с. 38]. А. Крамаренко, К. Донських вказують на те, що діти 6-9 років виявляють неабияку допитливість на заняттях, прагнуть дізнатися якомога більше про властивості матеріалів. Головне завдання педагога допомогти дитині оволодіти специфічними способами виготовлення того чи іншого виробу [40].

Подібної думки дотримується Я. Годунок. Дослідниця вважає, що комунікація дошкільника з вихователем та однолітками у процесі спільної діяльності збагачує знання дитини, удосконалює вміння і навички організації самостійної діяльності [16, с. 40]. Розвиток мовлення на заняттях з художньої праці відбувається за рахунок того, що діти коментують свої дії, їх послідовність, називають вироби та їх частини, характеризують особливості матеріалів.

Згідно з поглядами М. Давидової, у ході занять діти засвоюють назви понять, форм, кольорів та їх відтінків, що сприяє збагаченню словника та

удосконаленню зв'язного мовлення. Мовний супровід та стимулювання мовлення різноманітними запитаннями допомагає дітям спланувати свою діяльність, встановити послідовність дій зі створення виробів, дати характеристику результатам роботи [20, с. 49]. Саме тому художня праця сприяє формуванню соціально-комунікативної компетентності: вчить дітей ділитися, домовлятися, аргументовано доводити свою думку, співпрацювати в колективі однолітків [15, с. 115].

Згідно з поглядами Г. Беленької спільна трудова діяльність є найбільш результативним засобом розвитку мовленнєво-комунікативних умінь дітей. Процес спілкування та виховання дітей у праці має легкий та невимушений характер. У ході цікавої та значущої для дитини діяльності удосконалюється мовлення та стиль спілкування, формується низка моральних якостей [7, с. 49].

Таким чином, праця є однією з найголовніших умов залучення дитини до соціального життя. Численні дослідження науковців підтверджують, що участь у різноманітних видах праці має позитивний вплив на соціалізацію та розвиток мовлення дитини. Особливе значення при цьому має колективна праця, яка відіграє ключову роль у процесі формування соціально-комунікативних умінь дітей передшкільного віку.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Однією із важливих проблем для сучасної дошкільної педагогіки визначається соціалізація дитини, можливість її гармонійної взаємодії з соціумом, налагодження гармонійних стосунків з однолітками й дорослими. Для формування міжособистісних контактів надзвичайно важливими є уміння соціальної комунікації. Вони визначають здатність та можливості людини до співіснування з іншими людьми, налагодження необхідної комунікації, способів дій або діяльності у цілому. Соціально-комунікативні уміння впливають також на особистісний розвиток людини, розвивають її комунікативні та лідерські можливості, здатність до спільної (командної) роботи тощо.

На теоретичному рівні нами було досліджено психолого-педагогічні основи проблеми формування соціально-комунікативних умінь, проаналізовано ряд ключових понять. Ними є: «комунікативні уміння», «соціальні уміння», «спілкування», «комунікативна діяльність», «комунікативна ситуація», «соціально-комунікативні вміння», «соціально-комунікативна компетентність». Встановлено, що в основі даної категорії життєвих можливостей людини визначається поняття «уміння» як задіє виконувати дію за умови контролювання дії

Уміння людини у сфері соціалізації включені до соціальної компетентності як здатності спілкуватися та взаємодіяти з іншими людьми, визначати емпатію, впевненість собі, здатність керувати емоціями, налагоджувати мовленнєві контакти та багато іншого. У свою чергу, соціальна компетентність включає такий компонент, як соціально-комунікативна компетентність.

Соціальна компетентність перебуває у єдності з комунікативною, визначаючись у життєвих сферах людини. Уміння у соціально-комунікативній сфері називаються відповідно соціально-комунікативними. Вони формуються відповідно до розвитку особистості, її самосвідомості,

розвитку мовлення, налагодження механізмів спілкування. Потреба у спілкуванні породжує мовленнєву комунікацію, яка є стрижнем соціально-комунікативної компетентні.

У передшкільному віці у дитини визначається природна потреба у налагодженні контактів для спілкування, діяльності з іншими людьми. Дитини 6-7 років продовжує вчитися орієнтуванню в людському оточенні, налагодженню контактів, визначенню адекватності соціальної поведінки. Майбутній першокласник виявляє інтерес до однолітків, спілкування з ними, спільної участі в іграх, інших видах діяльності.

Комунікативна компетентність дитини 6-7 років є компетентнісною характеристикою, що визначається за рівнем спілкування дитини з однолітками та дорослими, здатністю до реагування на зауваження, оцінки дітей та поведінкових проявів, орієнтацію на дорослого, що слугуватиме у подальшому сприйняттям дитиною ролі вчителя тощо. Це є важливою умовою успішного навчання у школі.

Соціально-комунікативні уміння дитини передшкільного віку характеризуються можливостями успішної взаємодії з іншими у певних ситуаціях спілкування, можливостей максимальної мобілізації у таких ситуаціях своїх знань, умінь, навичок і способів діяльності під час розв'язання проблем.

На формування соціально-комунікативних умінь дітей 6-7 років впливає ряд чинників: розвиненість особистісної сфери, мовлення, наявність сформованих комунікативних механізмів тощо. Засобами розвитку у дітей умінь соціального комунікування є гра, спілкування, різні види діяльності.

Вагому роль щодо цього відіграють види дитячої праці. Сама праця – визнане джерело виховання, соціалізації та особистісного зростання людини. Кожний із видів дитячої праці не тільки сприяє набуттю трудових навичок, але й закладає основи особистості дитини, формує навички роботи в колективі, уміння взаємодії, спілкування, дотримання правил поведінки та ряд інших.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СФОРМОВАНOSTI СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ У РІЗНИХ ВИДАХ ДИТЯЧОЇ ПРАЦІ

2.1. Програма та результати констатувального експерименту

Проведене на теоретичному рівні дослідження проблеми розвитку умінь соціальної комунікації стосовно дітей 6-7 років дозволило визначити основні наукові підходи до даної проблеми, виявити специфіку соціально-комунікативного розвитку дітей у передшкільний період, обґрунтувати соціалізуючий потенціал кожного з видів дитячої праці та вказати на можливості соціально-комунікативного зростання в них.

На основі проведеного наукового дослідження визначилося за необхідне перевірити експериментальним шляхом визначені нами на теоретичному рівні основні положення: яким є стан практики закладу дошкільної освіти у галузі соціалізації майбутніх школярів, наскільки ефективним є процес їхнього соціально-комунікативного розвитку та якою мірою традиційні для практики розвитку та виховання дітей види дитячої діяльності наразі використовуються з метою забезпечення соціально-комунікативної компетентності дітей 6-7 років.

При розробці програми констатувального експерименту нами було ураховано дані, отримані науковцями М. Айзенбарт, Н. Бабич, А. Бетіною, А. Богуш, О. Кононко, С. Курінної, Т. Поніманською щодо специфіки набуття дітьми старшого дошкільного умінь соціального комунікування у контексті їхньої соціалізації. Зокрема, нами було ураховано компонентну структуру феномену «соціальна протокомпетентність», запропоновану психологом А. Бетіною: готовність адекватно реагувати в ситуації стресу або конфлікту;

розвиненість комунікативно-мовленнєвих здібностей; розвиненість емоційного інтелекту; готовність бути частиною колективу.

Задля вирішення поставлених завдань було проведено констатувальний експеримент. Від проводився на базі ЗДО №4 «Казочка» м. Ніжина у період з 20.02. по 28.04. 2023 р. До участі у ньому було включено 16 дітей старшої групи та 14 вихователів ЗДО. Розподіл дошкільників на групи експерименту не здійснювався. Задля визначення рівня мовленнєво-комунікативного розвитку дітей до роботи за методикою експертної оцінки долучався практичний психолог садочка.

Мета експерименту: емпіричне дослідження стану практики закладу дошкільної освіти щодо виявлення ефективності процесу набуття дітьми передшкільного віку соціально-комунікативних умінь у різних видах дитячої праці та з'ясування рівня сформованості означених умінь у дошкільників.

Завдання експерименту:

- 1) розробити критерії та показники, виявити рівні сформованості умінь соціальної комунікації у дітей 6-7 років
- 2) визначити стан практики садочка щодо забезпечення соціально-комунікативного розвитку дитини передшкільного віку засобами видів дитячої праці.
- 3) з'ясувати ефективність використання педагогами соціалізуючого потенціалу таких видів дитячої праці, як господарсько-побутова праця, праця в природі та художня праця.

Для проведення експериментальної роботи (на констатувальному етапі) за необхідне визначалося розробка в критеріїв та їх якісних визначень – показників, які дозволяють нам визначити рівні соціалізованості дітей 6 (7) років за допомогою трьох видів дитячої праці – праці у природі, художньої і господарсько-побутової праці. На підставі аналізу наукових джерел стосовно проблеми соціалізації дітей ми виявили та теоретичного обґрунтували дані критерії і показники:

Для проведення подальшої експериментальної роботи визначилося за необхідне розробити діагностичний інструментарій. Специфіка нашого дослідження зумовлює урахування рівня розвиненості мовленнєво-комунікативних умінь стосовно кожного вихованця старшої групи. У межах виконання нашої наукової роботи збір даних щодо рівня мовленнєвого розвитку кожного вихованця старшої групи поставав неможливим. Тому ми, послуговуючись логікою виконання наукових робіт щодо дослідження комунікативно-мовленнєвого розвитку (А. Бондарева, Ю. Бесчасна), скористувалися узагальненими даними щодо цього.

Мовленнєво-комунікативний критерій визначається за наступними головними показниками розвиненості мовленнєво-комунікативних умінь дитини (дод. А-Б):

володіння мовленнєвими уміннями: слухати і правильно розуміти думку співрозмовника, формулювати у відповідь свою думку, правильно висловлювати думку за допомогою мови, міняти за думками співрозмовника тему мовленнєво-комунікативної взаємодії, підтримувати у розмові певний емоційний тон, стежити за правильністю мовної форми, слухати свою мову і контролювати, вносити зміни за необхідності;

- володіння уміннями мовленнєвого етикету: вміння вступати у розмову зі знайомими та незнайомими людьми, підтримувати та завершувати спілкування (чути та слухати, перепитувати, доводити свою точку зору, висловлювати своє ставлення до предмета розмови, наводити приклади, заперечувати, оцінювати), уміння звернення до співрозмовнику; знайомство, привітання, скарга, запрошення до розмови, привертання уваги, співчуття, прохання, згода, відмова, схвалення, привітання, подяка, прощання та ін.

Експертами у даному виді роботи виступали вихователі групи, практичний психолог та методист закладу дошкільної освіти, в якому проводилася наша експериментальна робота (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Зразок бланку експертної оцінки мовленнєво-комунікативної взаємодії дітей

Протокол експертної оцінки рівня мовленнєво-комунікативної взаємодії групи

Дата _____

Мета _____

Критерії комунікативно-мовленнєвої взаємодії	Досліджувані												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Знання форм мовленнєвого етикету													
Розвиненість діалогічного мовлення													
Розвиненість монологічного мовлення													
Здатність встановлення смислового зв'язку слів і дій													
Зв'язність та логічність висловлювань													
Емоційна забарвленість мовлення у його спрямованості на слухача													

Шкала оцінки:

3 бали - високий рівень розвитку критерію комунікативної взаємодії;

2 бали - достатній рівень;

1 бал - низький рівень.

В аналізі отриманих результатів перевірки цього критерію ми використовували рівневу характеристику сформованості мовленнєвих умінь

комунікативної взаємодії, представлену у працях А. Бондаревої, Ю. Бесчасною.

Окрім мовленнєво-комунікативного критерію, для проведення експериментальної роботи нами було розроблено критерії, показники сформованості соціально-комунікативних умінь старших дошкільників у визначених вище видах праці.

Емоційний критерій спрямований на визначення розвиненості емоційної сфери дошкільника, її окремих сторін. Дитина, включаючись до ситуацій взаємодії у різних видах праці, життєвих випадках, іграх, знаходиться під впливом емоційного фону, який при цьому створюється. Також важливим фактором налагодження соціальних комунікацій у процесі діяльності, міжособистісних контактів, є уміння дитини визначати емоційні стани співрозмовника, партнера по грі, учасника певної групи, які утворюються на заняттях та в інших формах організації життєдіяльності дітей у закладі дошкільної освіти.

На думку О. Кононко, емоції регулюють функції та психічні процеси у дитини, що сприяє формуванню особистості та розвитку її вольової сфери. Емоційний фон, у структурі соціально-особистісного розвитку, є, з точки зору вченої, панівним, оскільки емоції регулюють усі психічні процеси та функції в дитини, що, своєю чергою, сприяє становленню особистості, ціннісного ставлення до навколишнього світу.

Показники емоційного критерію: уміння володіти власними емоціями, уміння орієнтуватися в емоціях іншої людини.

Діагностичні методики:

- 1) проєктивна методика «Неіснуюча тварина» (дод. В);
- 2) спостереження за емоційними проявами дітей під час участі у трьох видах праці дітей (дод. Г).

Поведінковий критерій спрямований на визначення сформованості у дитини передшкільного віку загальноприйнятих норм моралі. Відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти за освітнім напрямом Дитина

у соціумі, напередодні вступу до школи малюк має виявляти розуміння необхідності залагоджувати конфлікти, виявляти доброзичливість, позитивне налаштування на спільну діяльність, комунікування. Ми урахували думку Т. Піроженко щодо важливості формування у дітей навичок безпосередніх комунікацій під час гри, праці, спілкування. Про це заявлено у парціальній програмі Т. Піроженко, О. Хартман «Вчимося жити разом». Даний критерій спрямований також на виявлення у дітей уміння взяти на себе відповідальність за доручену ланку праці, виконувати надані доручення, пропонувати варіанти роботи та ряд інших аспектів (фронтально або у підгрупі).

Показники даного критерію:

- 1) сформованість навичок співробітництва та спільної діяльності;
- 2) доброзичливість та конструктивність стосунків дошкільників, дорослих у процесі спільної праці.

Використовували наступні *методики діагностування* даного критерію:

- 1) спостереження за сформованістю у дітей навичок соціально прийнятної поведінки, співпраці (дод. Г);
- 2) діагностувальна соціогра «Руки знайомляться, руки сваряться, руки миряться»

Соціогра «Руки знайомляться, руки сваряться, руки миряться».

Мета: розвиток вміння висловлювати свої почуття і розуміти почуття іншої людини; вчити вирішувати конфлікти.

Матеріал для гри: пов'язки для очей.

Хід гри: Гра виконується в парах з закритими очима, діти сидять або стоять навпроти один одного на відстані витягнутої руки. Вихователь дає завдання. Закрийте очі, простягніть руки назустріч один одному, познайомтеся руками, опустіть руки. Знову витягніть руки вперед, знайдіть руки сусіда, ваші руки сваряться, опустіть руки. Ваші руки знову шукають один одного, вони хочуть помиритися, ваші руки миряться, вони просять пробачення, опустіть руки, ви стали друзями!

Критерії оцінювання (0-5 балів) для усіх діагностичних ігрових методик

Високий рівень (3 бали)	Дитина швидко розуміє поставлене перед нею завдання, з інтересом його виконує, правильно відтворює запропоновані основні та додаткові пункти завдань
Достатній рівень (2 бали)	Дитина виявляє достатню мотивацію та інтерес при виконанні завдання, але не завжди правильно одразу визначає його шлях, потребує незначної допомоги дорослого (переважно - підказування)
Низький рівень (0-1 бали)	Дитина тільки зі значною допомогою дорослого (практичне втручання у процедуру виконання; роз'яснення) у змозі виконати завдання. Практичні дії мають невпевнений характер

Після проведення зазначених діагностичних методик за усіма критеріями сформованості соціально-комунікативних умінь, перевірка яких здійснювала за включення дітей у традиційні види дитячої праці, ми отримали наступні результати.

За **мовленнєво-комунікативним критерієм** нами було застосовано метод експертної оцінки, зібрано дані, надані стосовно комунікативно-мовленнєвого розвитку кожної дитини старшої групи її вихователями та практичним психологом закладу дошкільної освіти. Ми використовували дану методику, зважаючи на важливість отримання коректних даних, наданих фахівцями, які проводять систематичний моніторинг різних аспектів розвитку дітей (психічного, особистісного, соціального тощо). Оскільки ми проводили низку методик діагностик упродовж 3 тижнів, ми мали змогу також визначити рівень розвитку мовленнєвих умінь кожного з вихованців групи. Це було ураховано при визначенні нами рівнів розвиненості мовленнєвих умінь, наведених нижче.

По проведенню обробки отриманих даних визначено наступні кількісні результати за кожною із позицій, представлених вище у таблиці 2.1. щодо комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей передшкільного віку (визначено у % від загальної кількості дітей у групі):

1. Володіє грамотною українською мовою – 55% дітей;
2. Доречне застосування мовленнєвих і не мовленнєвих засобів виразності – 20% дітей;
3. Правильна побудова речень – 25% дітей;
4. Лексичне багатство мовлення – 33% дітей;
5. Правильна звуковимова – 50% дітей;
6. Граматично сформоване мовлення – 66% дітей;

Як визначається з отриманих результатів, найкраще представлена позиція щодо володіння дітьми грамотною державною мовою, що є одним із важливих завдань діяльності закладу дошкільної освіти. Проте, найнижчими за кількісними даними визначилися такі характеристики розвиненості мовлення дітей у безпосередньому спілкуванні, як правильність побудови конструктів мовлення та доречність використання мовленнєвих (та не мовленнєвих засобів виразності), що не перевищувало меж $\frac{1}{4}$ від загальної кількості вихованців старшої групи. Найкраще представлені за сформованістю мовленнєвих умінь такі показники, як правильність звуковимови та грамотне мовлення.

На підставі отриманих даних за методом експертної оцінки нами було виявлено чотири рівні сформованості у дітей передшкільного віку мовленнєвих умінь комунікативної взаємодії (дод.). Результати проведеної з дошкільниками експериментальної роботи за ним мовленнєво-комунікативним критерієм надано у табл. 2.2:

Таблиця 2.2

Розподіл дошкільників 6-7 років за мовленнєво-комунікативним критерієм сформованості соціально-комунікативних умінь

Рівні	Кількість дітей	%
високий	4	25
допустимий	4	25
низький	5	31

рівень розладу мовлення	3	19
-------------------------	---	----

Перейдемо до висвітлення результатів, які ми отримали за **емоційним критерієм** сформованості у дітей 6-7 років умінь соціального комунікування. З тим, проводилася *методика «Неіснуюча тварина»* (дод.). За допомогою даної методики досліджуються окремі аспекти соціально-емоційного розвитку дитини, зокрема – її емоційне ставлення до людей – близьких, дружніх й тих, який дитина не поважає або боїться.

За результатами цієї методики з'ясовано, що 55% дітей, включених до експерименту, намалювали тварину, яка засвідчує їхнє позитивне ставлення до оточуючого світу, на що вказали розміри зображуваного, колір її розмалювання тощо. Проте, в уточнюючих відповідях, які були передбачені у виконанні дошкільниками цього тесту, лише ½ від зазначеної кількості дітей змогла описати своє ставлення до уявної тваринки. У відповідях респондентів цієї групи було зазначено переважно те, що це казкова тваринка, яка мешкає на теплому океанському острові або у джунглях. Вона мирно пересувається островом та товаришує з іншими його мешканцями. Діти цієї групи для малюнку обирали переважно рожеві або зеленуваті кольори окрасу казкового героя. Решта дітей прив'язала образ зображеної тварини до тих, які бачила в мультиплікаційних фільмах. З відповідей дітей ми не змогли виявити їхнє емоційне ставлення до героя. Також не відчувалося «надання характеру» зображеному персонажу.

Ще 25% дітей, які брали участь в експерименті, не змогли справитися з тестом самостійно, виконували його за невеликої допомоги експериментатора. Тільки одна дитина із цієї групи виконання завдання змогла самостійно, без підказок, надати характеристику зображеному образу. Решта виконавців завдання (20% учасників) не справилися з завданням. Це стосується його виконання на практичному рівні, у малюнку, а також стосовно обговорення з експериментатором свого задуму. Діти не виявили умінь створення образу за уявою, втілення у ньому тих рис характеру

уявного героя, які вони вбачають можливими або доцільними щодо цього. Це свідчить про несталість уявлень дітей про характерні особливості, емоційні та поведінкові визначення героїв, які діти засвоюють як в реальному досвіді (життєвому, соціальному), а також шляхом опосередкованого досвіду (література, візуальні види мистецтв, енциклопедії, досвід інших людей тощо).

Перейдемо до аналізу результатів *спостереження за емоційним проявами* дітей під час їх спільної роботи у різних видах дитячої праці.

Мета спостереження: виявити особливості емоційних проявів дітей передшкільного віку під час різних видів дитячої праці (господарсько-побутова праця, праця в природі та художня праця) та простежити, наскільки це визначається у поведінці та діях.

Встановлено, що усі види праці дітей, які організовувалися вихователем, в основному передбачали підгрупову та фронтальну організацію роботи. На заняттях з художньої праці у 40% заходів, які проводилися, діти працювали над виробом індивідуально. Ми з'ясували, що переважна більшість дітей виявляє гарний настрій, позитивне налаштування на роботу за умови, коли вихователь надає змогу самим обрати партнерів по роботі. Особливо переконливо це визначилося під час чергового заходу в куточку природи, який стосувався догляду за рослинами.

За проханням вихователя, дошкільники утворили 4 підгрупи, в яких чітко було визначено дії дітей (пересовувати невеликі горщики для кращого виконання дій, вологе обтирання листя, обприскування тощо). Усі дії дітей контролювалися вихователем з огляду на безпеку та правильність виконання. Діти, утворивши самостійно групи, працювали достатньо злагоджено, не сварилися, у переважній більшості заходів виявляли доброзичливе ставлення одне до одного. Часто причиною непорозумінь і сперечань дітей ставали незрозуміло поставлені педагогом завдання. Ми помітили, що в усіх проведених заходах стосовно праці в природі та господарсько-побутової праці діти практично не використовували слова етикету, а намагалися

обійтися короткими фразами у контексті дій: «Відійди, подай, посунься, йди сюди. Основні суперечки в роботі, що позначалося на емоційному стані дітей, викликали ситуації, пов'язані з тим, що вихователь сам формував підгрупи виконавців, а декому з дітей не подобався хтось із учасників створених команд. Також помічено, що цікаво побудований захід, наявність мотивації на подальшу роботу сприяли створенню гарного емоційного фону для роботи.

Лише у 33% випадків обстежуваних заходів дошкільники виявляли бажання емоційної підтримки однолітка у роботі, намагалися підтримувати у роботі групи гарний настрій, бажання допомогти у складній ситуації. У 40% із проведених по спостереженню заходів, дошкільники зберігали гарний настрій до закінчення роботи. В основному, емоційне тло роботи коригувалося педагогом за рахунок слів підтримки, похвали, промовляння доречних приказок, віршиків, що стосувалися праці або тематики заходу, використання фонові музики тощо.

Результати проведення діагностичних методик за емоційним критерієм надано у табл. 2.3:

Таблиця 2.3

Розподіл старших дошкільників за емоційним критерієм сформованості соціально-комунікативних умінь у різних видах дитячої праці

Рівні		Кількість дітей	%
високий		5	31
допустимий		5	31
низький		6	38

Розглянемо результати, отримані за **поведінковим критерієм** після проведення *спостереження за проявами умінь соціальної комунікації дітей 6-7 років у різних видах дитячої праці*. Встановлено, що майже 30%

вихованців старшої групи визначаються сталі навички злагодженої спільної роботи, приязного відношення один до одного. Майбутні першокласники цієї групи практично не виявляють агресивності у стосунках та діях спільної праці. Вони приязно ставляться до інших, намагаються допомогти, якщо у товариша не виходить щось зробити.

Нами також з'ясовано, що майже 45% дітей виявляють уміння поступитися, пристосувати власні дії щодо логіки роботи у команді. Проте, майже усі ці діти разом з тим, й не виявляють ініціативності, не надають пропозицій стосовно виконання роботи. Лише у 15% зафіксованих у протоколі спостереження випадків діти вживали ввічливі слова, приязні звертання з тим, що стосувалося процедури трудового процесу. Переважно таким словами були подай будь ласка, допоможи мені, будь ласка тощо.

У 25% випадків виникнення непорозумінь або конфліктів по ходу роботи дошкільники визначали здатність до загладження ситуацій прояву агресивності від інших дітей. Ми помітили, що діти цієї групи самі виявляються сталі навички ефективної дитячої співпраці, проте не завжди спонукають до цього інших учасників трудового процесу. Найбільшою мірою це було характерним для заходів господарсько-побутової праці. Частина малят працювала виважено, спокійно, допомагаючи іншим у їхній роботі. Якщо завдання мали характер індивідуальних дій, дошкільники цієї групи виконували все достатньо старанно, акуратно, проте майже не включалися до роботи інших.

Ми також помітили, що майже 33% майбутніх першокласників не набули усталених навичок співдії, час від часу вони виявляли погіршення настрою, прояви незадоволення, іноді – агресії. У такій поведінці вони намагалися віднайти собі причинників, спонукаючи інших дітей до виявів неприязного ставлення до інших. Імпульсивність поведінки найбільшою мірою визначалася для дітей цієї групи на заняттях художньої праці та у праці в природі.

За результатами проведеної соціогри *«Руки сваряться, руки миряться»*

з'ясовано, що діти практично не брали участь у предевенні ігрових технологій соціально-комунікативного спрямування. Діти довго «прилаштувалися» до участі у групі, якщо вони мало раніше взаємодіяли з певними дітьми. Як правило, вихователі дозволяють утворення груп за побажаннями самих дітей. Близько 70% учасникам методики важко було з першого разу зрозуміти її логіку, що експериментатор мав додатково роз'яснювати дошкільникам. Більшою мірою дітей у грі цікавила її процедура та технічні моменти методики, аніж комунікативна її сторона.

Ми також помітили, що діти із несформованими навичками соціальних комунікацій намагаються вплинути на поведінку інших дітей. Вони люблять прості трудові дії, не вважають за потрібне виявляти творчий підхід. Як правило, вони не здатні до тривалих занять працею, намагаються відволіктися від роботи за рахунок розмов з іншими дітьми. Їхні мовленнєво-комунікативні навички несформовані, практично відсутній словарний запас мовленнєвого етикету, який вони вживають у роботі.

Результати проведеної експериментальної роботи за поведінковим критерієм сформованості у дітей 6-7 років соціально-комунікативних умінь надано у табл. 2.4:

Таблиця 2.4

Розподіл дошкільників за поведінковим критерієм сформованості соціально-комунікативних умінь

Рівні	Кількість дітей	%
високий	4	25
допустимий	5	31
низький	7	44

За результатами усіх проведених з дітьми передшкільного віку діагностичних методик за розробленими попередньо критеріями та показниками сформованості у них умінь соціальних комунікацій у різних

видах дитячої праці представлено узагальнені дані (табл. 2.5):

Таблиця 2.5

Кількісний розподіл дітей передшкільного віку за рівнями сформованості у них соціально-комунікативних умінь (визначено у %)

<i>Рівні</i>	<i>Критерії</i>						Усього	
	<i>мовленнєво-комунікативний</i>		<i>емоційний</i>		<i>поведінковий</i>			
	К-сть дітей	%	К-сть дітей	%	К-сть дітей	%	К-сть дітей	%
високий	4	25	5	31	4	25	4	25
допустимий	4	25	5	31	5	31	5	31
Низький / (з урахуванням розладу мовлення)	8	50	6	38	7	44	7	44

На основі обробки та аналізу отриманих кількісних результатів констатувального експерименту стосовно роботи з дітьми 6-7 років виявлено три рівні сформованості у них соціально-комунікативних умінь: високий, допустимий, низький. Нижче нами запропонована якісна характеристика означених рівнів.

До *високого рівня* умінь соціальної комунікації віднесено дітей 6-7 років, які набули належного довіку рівня розвиненості мовлення, умінь мовленнєвої комунікації. Ці діти активно й зацікавленістю вступають до співбесіди, міжособистісних контактів у різних видах діяльності. У них сформовані вміння толерантно звертатися до співбесідника, вислуховувати його думку, не перебивати. У різних видах діяльності діти цього рівня визначають здатність до достатньо конструктивних і продуктивних відносин, що дуже прийнятно для колективної співпраці. Діти добре орієнтуються в основних почуттях та емоціях та використовують такі вміння стосовно взаємодії з іншими. Здатні проявляти емпатію, мають навички взаємодопомоги та підтримки, у тому числі – в різних видах дитячої праці. Таких дошкільників було виявлено 25% від кількості дітей старшої групи.

Для дітей *достатнього рівня* умінь соціального комунікування характерний середній рівень сформованості мовленнєвої комунікації, проте у побутовому спілкуванні діти не завжди виявляють бажання вживати етично прийнятні мовленнєві конструкти тощо. У дітей спостерігаються розходження вербальної і реальної поведінки, що може позначатися на виникненні негативно емоційно окреслених ситуацій комунікування з іншими дітьми. Дошкільники цього рівня не мають сталої спрямованості на інтереси та побажання інших, що може пливати на характер спільної праці. У колективних видах роботи часто підпадають під вплив більш авторитетних однолітків. У спільній діяльності вони є прийнятними учасниками, практично не виявляються схильності до конфліктів, проте й не виявляють бажання їх урегулювати. Дітей із достатнім рівнем сформованості умінь соціального комунікування налічувалося 31% від загальної кількості випускників ЗДО.

Діти з *низьким рівнем* сформованості соціально-комунікативних умінь переважно виявляють пасивність щодо включення у спільну діяльність, обговорення, інші види взаємодії. Вони практично не орієнтуються в емоціях та почуттях, не орієнтуються на емоції інших та не мають сформованих навичок урегулювання власного емоційного стану. Переважно вони усвідомлюють лише свою соціальну позицію та часто визначають неадекватне реагування на ситуації, які створюються у спілкуванні чи колективній діяльності. Визначають схильність до конфліктного вирішення спорів, іноді здатні до словесних перепалок. Участь у трудовій діяльності часто спрямована на процесуальні дії, дітей не зацікавлює її творча сторона. Дотримуються загальноприйнятих моральних правил, способів мовленнєвої комунікації лише за умови контролю з боку дорослих, не керуються ними у власній поведінці в соціумі. Таких дітей було виявлено 44% від кількості дошкільників, які відвідували старшу групу ЗДО.

Формування у майбутніх школярів соціально-комунікативних умінь багато у чому залежить від ефективності організації педагогічного процесу, зокрема – трудового, що є об'єктом нашого наукового аналізу. У цьому напрямі експериментальної роботи нами було проведено дві діагностичні методики з вихователями. Подаємо аналіз отриманих результатів за цими методиками.

Проведене *анкетування вихователів* (дод. Д) спрямовувалося на визначення їхнього ставлення до проблеми формування умінь соціального комунікування та з'ясування методичних основ роботи з дітьми щодо цього. Наша анкета складалася із 11 спеціально дібраних питань, які мали засвідчити, які ж елементи роботи щодо соціально-комунікативного розвитку дітей вихователі вважають найбільш ефективними

Встановлено, що лише 55% респондентів надали достатньо обґрунтоване визначення поняття соціально-комунікативні уміння, про що йшлося у питанні №1. Переважна більшість відповідей розкривала його крізь таке поняття, як соціалізація. Жоден із анкетованих не зміг пов'язати комунікативний аспект даного поняття із мовленнєво-комунікативними засадами даного феномену. Більшою мірою зверталася увага на аспект взаємодії у процесі соціалізації.

У відповіді на питання №2 анкети щодо визначення чинників впливу на формування у дітей умінь соціальної комунікації, вихователі зазначили у своїх відповідях, що найбільший вплив має сім'я (100% відповідей), вагому роль щодо цього також відіграють оточуюче середовище (75% відповідей), спеціально створене розвивальне середовище у ЗДО (80% відповідей). Серед найнижчих позицій у рейтингу відповідей визначилися спеціально дібрані ігрові технології (50% відповідей) та види праці дітей (25% відповідей). Таким чином, відповіді педагогів на це питання засвідчили недооцінку вихователями такого важливого засобу соціально-комунікативного розвитку дошкільників, як дитяча праця.

Усі вихователі вказали на доцільність формування умінь соціального комунікування у дітей. Серед методів і форм роботи, які використовують педагоги на заняттях щодо соціально-комунікативного розвитку, педагогами застосовуються узагальнюючі бесіди, ігри та ігрові завдання, спеціальні технології соціально-комунікативного розвитку.

У відповіді на питання №5 стосовно рівня уваги до питання, яке порушується в анкеті, на позазаняттєвій роботі, вихователі вказали, що приділяють цьому питанню:

- 1) велику увагу – 25% відповідей;
- 2) достатню увагу – 60% відповідей;
- 3) недостатню увагу – 15% відповідей

Отже, переважна більшість вихователів вважає свою діяльність цілком достатньою стосовно соціалізації дітей та не виявляє наміру покращити якість вихованої роботи з дітьми. У той же час, майже 1/6 респондентів визнають недосконалість своєї педагогічної діяльності з огляду на виконання засад Базового компонента дошкільної освіти щодо формування у дітей усіх аспектів, пов'язаних із соціалізацією.

Вихователі, відповідаючи на наступне питання анкети вказали, що проводять роботу за традиційними схемами (55% відповідей), у той час, як певна кількість педагогів (45% відповідей) засвідчили в анкеті здатність до застосування новітніх підходів до діагностування соціалізованості дошкільників щодо їх соціально-комунікативних умінь. Підтверджуючи попередні дані відповідей, вихователі садочка вказали на те, які із видів технологій соціально-комунікативного спрямування використовуються з тим, щоб ефективно формувати соціально-комунікативні уміння у дошкільників (діагр. 2.1).

Діаграма 2.1. Рейтинг технологій соціально-комунікативного розвитку дітей, які використовуються вихователями у педагогічному процесі

Як засвідчили дані діаграми, майже порівну відповідей отримано стосовно використання вихователями соціально-комунікативних та мовленнєво-комунікативних технологій. Деяко нижчі позиції у цьому рейтингу займають ігрові технології з опорою на сюжетно-рольову гру та проблемно-ігрові технології.

На наступне питання №8 анкети щодо сприяння дитячої праці набуттю дошкільниками умінь соціальної комунікації, усі педагоги надали ствердну відповідь. Проте, в уточненні до цього питання щодо визначення респондентами власного рівня володіння методикою організації спільної роботи дітей з формування у них соціально-комунікативних умінь, відповіді розподілилися наступним чином:

- a) високий рівень – 15% відповідей;
- b) достатній – 45% відповідей;
- c) недостатній – 15% відповідей;
- d) не можу надати відповідь – 25% відповідей.

Тобто, переважна більшість педагогів садочка вважає свою роботу достатньо якісною, такою, що відповідає сучасним вимогам дошкільної освіти щодо соціально-особистісного та соціально-комунікативного розвитку дитини дошкільного віку. У той же час, ¼ вихователів не задумувалися над тим, наскільки їхня діяльність є професійною та відповідає сучасним підходам до роботи з дітьми у галузі їхньої соціалізації. Ще 15% вихователів свідомо визнають невідповідність своєї професійної діяльності щодо володіння методичними основами у галузі соціалізації дошкільників та організації їхньої спільної праці з огляду на соціально-комунікативний розвиток дітей.

За результатами проведеного *спостереження за діяльністю вихователя* (дод. Є) нами було визначено методичні засади його роботи щодо організації трудової діяльності старших дошкільників у спрямуванні на їх соціально-комунікативний розвиток. Упродовж 10 тижнів експериментальної роботи було проведено 12 спостережень, які сполучалися між собою і в щоденному форматі організації життєдіяльності дітей (наприклад: побутово-господарська праця – художня праця у другу половину дня; праця в куточку природи – художня праця та інші варіанти).

У протоколі спостереження нами фіксувалися методи керівництва вихователем діяльністю дітей, підтримки емоційного фону у проведенні заходів, методи налагодження взаємодії дітей, заохочення їх до комунікування тощо.

З'ясовано, що більшою мірою робота вихователя спрямована на набуття дітьми умінь трудової діяльності, які передбачає сама логіка дитячої праці. Педагоги приділяють багато уваги підтримці дружніх стосунків в колективі дітей, вчасно втручаються у ситуацію непорозумінь, виниклих спірних питань тощо.

Проте, характер діяльності не можна визначити як творчий, який згуртовує дітей, створює піднесену, захоплюючу атмосферу спільної праці. Педагог не проводить такі форми роботи на проєктній основі, не застосовує

проблемні методи організації процесу (наприклад, стосовно навчання дітей поливу рослин на початку весни; умінню створювати колаж на основі роботи з матеріалами різної текстури тощо). Практична відсутність творчих або проблемних завдань визначає перевагу методів виконавського спрямування у роботі. Особливо це стосується проведення заходів господарсько-побутової праці, які розглядаються як щоденна організаційна робота.

Переважно використовуються фронтальний або індивідуальний спосіб організації роботи дітей. Якщо проводиться робота за підгрупами, діти виконуються поставлені дорослим завдання. Вони не обирають лідера своєї групи, практично не обмінюються думками. Характер їхніх висловлювань переважно обумовлений необхідністю здійснення трудової дії. Вихователь мало приділяє уваги характеру висловлювань дітей та вживанню ними мовленнєвих етичних конструктів.

У силу зазначених причин, як виявило спостереження за діяльністю вихователя, процес використання потенціалу дитячої праці можна визнати малоефективним з огляду на набуття майбутніми першокласниками умінь комунікування, спільної роботи, включення дитини до навчального та трудового процесу як прийнятого спільнотою групи її учасника.

Таким чином, у даному підрозділі було представлено основні матеріали проведення констатувального експерименту: його програму, характеристику розроблених критеріїв і показників сформованості соціально-комунікативних умінь у дітей 6-7 років, дібраних методик діагностування у напрямі роботи з дітьми та вихователями. Представлено аналіз отриманих результатів, виявлено та схарактеризовано рівні сформованості соціально-комунікативних умінь у дітей 6-7 років.

2.2. Обґрунтування педагогічних умов формування соціально-комунікативних умінь дітей передшкільного віку в різних видах дитячої праці

На основі даних констатувального експерименту, аналізу отриманих кількісних та якісних результатів було зроблено висновок щодо необхідності розробки програми педагогічної роботи, яка б підвищила ефективність процесу соціалізації дітей 6-7 років, набуття ними умінь комунікації.

Як визначили дані, найбільшою проблемою щодо формування навичок соціальних комунікацій у дітей є застарілість підходів вихователів до організації роботи з дошкільниками. Це стосується загальних методичних засад такої педагогічної діяльності, реалізованої вихователями, а також відсутності чіткої диференціації видів дитячої праці щодо їх соціально-комунікативних можливостей. Як було зазначено вище, практично до усіх видів дитячої праці застосовуються одні й ті ж методи організації дитячої праці, методи та технології налагодження міжособистісних комунікацій тощо.

Вихователі не ураховують головні переваги компетентнісного підходу в соціальному розвитку дитини, який спрямовує виховну роботу на формування у дитини низки таких компетенцій, як-от: виконавська, мовленнєва, соціально-комунікативна, життєва, предметно-діяльнісна тощо.

Завдяки реалізації компетентнісного підходу, кожен із видів дитячої праці, в його вихованому спрямуванні, буде мати інтерсуб'єктний характер. Логіка такого інтерсуб'єктного процесу повинна виховувати дитину як суб'єкта життєтворчості, спряти її соціалізації, розвитку особистісного й творчого потенціалу.

З тим, щоб підвищити ефективність процесу формування у дітей передшкільного віку умінь соціальної комунікації у різних видах дитячої праці нами було розроблено три найбільш вагомні педагогічні умови.

Перша педагогічна умова. *Готовність вихователів до формування соціально-комунікативних умінь у дітей передшкільного віку у різних видах дитячої праці.*

Характеристику цієї педагогічної умови слід здійснювати з обґрунтування ключового поняття, яким є *готовність*. Під ним у психологічному словнику визначається тлумачення як «настанова, спрямована на виконання якоїсь дії». Це передбачає наявність у людини необхідних знань, умінь та навичок, а також можливість уникнення протидії тих перешкод, які можуть виникнути у процесі дії, а також визначення для особистості певного сенсу у даній діяльності.

Науковці Л. Артемова, Г. Беленька, А. Богуш, Н. Гавриш, І. Дичківська, І. Луценко, І. Рогальська-Яблонська як складові компоненти професійної готовності розглядають професійну спрямованість, психолого-педагогічні уміння, індивідуальні здібності людини. До структури професійної готовності входять взаємопов'язані та взаємообумовлені компоненти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, оціночний.

С. Курінна розглядає готовність вихователя до соціалізації дітей дошкільного віку з огляду на рівень професіоналізму педагога, сформованості його світогляду, спрямованості педагогічної діяльності на забезпечення сучасних підходів щодо соціалізації особистості [41, с. 117]. Ми ураховуємо у нашому дослідженні, що вихователь має чітко й професійно приймати оптимальні рішення за кожною із ситуацій, які складаються у педагогічному процесі. Щодо цього, С. Курінна визначає три групи спеціальних компетенцій, які необхідні педагогу у роботі щодо соціалізації дітей: освітні, методичні та управлінсько-організаційні.

На необхідності урахування методичного аспекту у структурі професійної компетентності вихователя звертає увагу Г. Марчук. Дослідниця вказує на важливість володіння педагогом закладу дошкільної освіти відповідними методами, технологіями соціалізації особистості стосовно різних вікових періодів дошкільного дитинства [52, с. 327].

Нам важлива думка Т. Симоненко, який вказує на те, що вихователь сам має володіти належним рівнем комунікативної компетентності – сукупності його достатньо сформованих знань, власне комунікативних умінь тощо [71, с. 24]. А. Богуш наголошує на тому, що вихователь сам має бути носієм мовної та мовленнєвої компетентностей та працювати над їхнім удосконаленням [8, с. 24].

Формами удосконалення готовності вихователя ЗДО до роботи щодо соціально-комунікативного розвитку дитини можна назвати: методичні семінари, тренінги, практикуми тощо. Запропоновані види роботи з педагогами будуть коротко репрезентовані нами у п.2.3

Друга педагогічна умова. Використання методів і технологій, спрямованих на соціально-комунікативний розвиток дитини.

Задля ефективного формування у дітей умінь соціальних комунікацій у сучасній практиці ЗДО використовується широке коло методів та технологій, у тому числі – у напрямі мовленнєво-комунікативного розвитку. До таких форм роботи відносяться спеціально дібрані мовленнєві та комунікативні вправи.

В обґрунтуванні цієї умови ми ураховували думку М. Айзенбарт щодо важливості використання методів і технологій формування у дітей навичок культури спілкування у контексті набуття ними соціального досвіду. Дослідниця вказує на те, що слід вчити дітей діяти безконфліктно з однолітками. Якщо виникають труднощі, педагог може проводити відповідні ігри щодо розв'язання конфліктних ситуацій.

Для нашого дослідження важливим є добір методів роботи з дітьми, які формують у них відчуття спільності дій. Це стосується специфіки усіх обраних нами видів праці дітей, кожна з яких передбачає як особистісні, так і колективні визначення у діяльності. Щодо цього, вчена С. Курінна радить запроваджувати спеціальні мовленнєво-творчі заняття, створювати так званий рукописний словник. У ньому будуть «збиратися» способи налагодження контактів у групових формах роботи [41, с. 165].

Доцільними є технологія створення «Куточка емоцій», в якому будуть унаочнені емоційні стани людини. За їх допомоги діти будуть навчатися розпізнавати емоційні стани іншого та власні емоції та більш свідомо керувати ними у спільній діяльності.

Реалізація цієї педагогічної умови уможлиблює запровадження на основі ігрової діяльності ряду технологій, зокрема: діалогові педагогічні, розвиваючі, які класифікуються на: діалогові (бесіди, дискусії), ігрові (імітаційні, символічні, проблемно-ігрові, індивідуалізовані, дидактичні ігри), імітація (знаки і символи спілкування), моделювання (модель ситуації спілкування, своєї поведінки в конфлікті тощо) технології, а також технології ігрового типу.

Практика сучасних закладів освіти визначає можливість застосування у роботі з дітьми так званих арттерапевтичних технологій. Наприклад, технологія комунікативного малювання (парного малюнка) з одного боку, має діагностичну спрямованість (дозволяє виділити лідерів, провідних і ведених), а з іншого боку формує комунікативні навички (уміння домовитися, поступитися або, навпаки, відстояти свою думку). Більш детальний огляд пропонованих технологій, які сприяють набуттю майбутніми школярами навичок соціалізації та комунікування буде надано у п. 2.3.

Третя педагогічна умова. *Урахування соціалізуючого потенціалу колективної форми організації дитячої праці у набутті дітьми соціально-комунікативних умінь.* Серед форм організації дитячої праці особливе місце має колективна праця. Базовий компонент дошкільної освіти розглядає колективну взаємодію як один з показників соціальної компетентності, яка полягає в умінні спланувати та узгодити спільні дії в колективі, оцінити результат діяльності [46, с. 188]. Потреба дитини передшкільного віку в спілкуванні з однолітками виражена досить яскраво. Колективна праця створює найбільш сприятливі умови для задоволення цих потреб дитини, сприяє формуванню соціальної компетентності. У ході

виконання групових чи колективних завдань у дітей часто виникає бажання поділитися з однолітками своїми враженнями, досвідом та уміннями. Лише правильно організована колективна діяльність дітей у закладі допомагає дитині навчитися поважати своїх товаришів, враховувати їх інтереси, вболівати за кінцевий результат [67].

Дослідниця Т. Поніманська визначає колективну працю як різновид діяльності, який передбачає досягнення спільного результату через виконання дітьми у певній послідовності низки трудових дій [61, 234]. Т. Дуткевич вважає, що колективна праця дітей передшкільного віку є активністю, що сприяє формуванню навичок співпраці, взаємодопомоги, призводить до необхідності обговорення та узгодження плану спільної діяльності. У процесі колективної праці діти мають можливість розподілити обов'язки, визначити відповідальних за результати їх спільної діяльності [23].

Зазначимо, що колективна діяльність дітей у ЗДО залежить від їх вікових особливостей та поділяється на декілька видів: праця поруч, загальна та спільна праця. Найбільший потенціал для розвитку соціально-комунікативних умінь дітей передшкільного віку має *спільна праця*, адже вона передбачає досягнення спільного результату.

С. Русова розглядала спільну працю як один з найважливіших факторів соціального розвитку дитини та виділяла наступні її ознаки: наявність єдиної мети, врахування колективної думки, налагодження контакту з однолітками та взаємодопомога у процесі виконання завдань [32, с. 137].

Практика суспільного дошкільного виховання засвідчує, що організація спільної діяльності дітей є важливим засобом формування в них зачатків дружби, взаємодопомоги та взаємопідтримки. Залучення дитини до трудової діяльності разом з однолітками допомагає засвоїти загальноприйняті правила та норми взаємодії, вчить підпорядковувати свої власні інтереси груповим задля успіху спільної справи, дозволяє дитині навчитися з розумінням ставитися до бажань та намірів однолітків. Спільна діяльність, на думку

науковців, є підґрунтям співробітництва, викликає позитивне емоційне ставлення в дітей один до одного [16, с. 40].

Сучасні дослідники О. Добош та Я. Вовк зазначають, що спільна діяльність дітей передшкільного віку перш за все спрямована на досягнення певного результату, проте головною метою, безперечно, є засвоєння дошкільниками норм та правил взаємодії з однолітками. Під час спільної діяльності діти мають можливість повправлятися у застосуванні різних позитивних форм спілкування. Спільна продуктивна праця має надзвичайно важливе значення оскільки сприяє згуртуванню дітей, виховує бажання допомагати один одному [22, с. 68].

Н. Гавриш вважає, що більшість видів колективної діяльності дітей є чітко регламентованими, підпорядкованими вимогам суспільства та контрольованими з боку дорослих. Вчена наголошує на тому, що спільна діяльність є детермінантою прояву міжособистісних стосунків у дитячому колективі й має великий соціалізуючий вплив [72, с. 72].

Таким чином, у даному підрозділі, на основі аналізу результатів констатувального експерименту нами було виявлено та теоретично обґрунтовано низку педагогічних умов, які найбільшою мірою здатні визначати ефективність процесу використання педагогом видів дитячої праці з метою формування у дітей 6-7 років домірних до віку соціально-комунікативних навичок.

2.3. Програма забезпечення педагогічних умов формування соціально-комунікативних умінь дітей передшкільного віку в різних видах дитячої праці

Після проведення усіх діагностичних методик у напрямі роботи з педагогами та дітьми передшкільного віку було виявлено та обґрунтовано ряд педагогічних умов. За оцінкою ефективності педагогічного процесу

закладу дошкільної освіти, реалізація цих умов повинна підвищити ефективність процесу соціалізації дітей 6-7 років. Запровадження низки форм роботи, методів, технологій мовленнєво-комунікативного й соціально-комунікативного розвитку дошкільників дозволить більш цілеспрямовано та ефективно організувати роботу педагогів.

З метою забезпечення **першої педагогічної умови**, яка стосувалася готовності вихователів до формування соціально-комунікативних умінь у дітей передшкільного віку у різних видах дитячої праці нами було запропоновано наступні форми роботи:

Семінар практикум для вихователів «Розвиток соціальної компетентності дошкільників» (розроблено вихователем-методистом Глеюватського ЗДО «Веселка Вітою Цвіток) (дод. А).

Мета заходу: актуалізувати знання вихователів про соціалізацію та соціальну компетентність дітей дошкільного віку; визначити чинники, що впливають на процес соціалізації дошкільників; обмін досвідом щодо застосування різноманітних методів та прийомів роботи з формування соціально-комунікативних умінь у дітей.

Обладнання та матеріали: мультимедійні засоби, кубики Рорі, олівці, стікери, зображення каструль, пам'ятка для вихователів.

Запропонований захід складається з чотирьох частин: вступна, теоретична, практична та заключна.

1. *Вступна частина*, яка передбачає проведення вправи-вітання із застосуванням кубиків Рорі «Початок мого робочого дня». Основною метою проведення вступної частини є створення позитивної атмосфери та настрою у групі для подальшої взаємодії.

2. *У теоретичній частині* до уваги вихователів пропонується виступ методиста закладу із доповіддю щодо проблеми соціалізації особистості. Проведення даної частини передбачає також збагачення та поглиблення знань педагогів з питань розвитку соціальної компетентності у дошкільників.

3. *У ході практичної частини* вихователі мають можливість

застосувати знання та відпрацювати свої уміння у процесі групової взаємодії. Учасникам заходу пропонують наступні вправи: «Незакінчені речення» (мета: активізація знань змісту освітнього напрямку «Дитина у соціумі» БКДО), «Рецепт педагогічної кухні» (мета: обмін досвідом, щодо процесу соціалізації дошкільників), «Гра для дітей» (мета: обмін досвідом щодо проведення вправ спрямованих на розвиток соціально-комунікативних умінь дітей), «Ти-повідомлення» - «Я-повідомлення» (мета: вдосконалення вмінь конструктивного спілкування).

4. *Заклучна частина* має на меті підведення підсумків проведеного заходу, отримання зворотного зв'язку. У кінці заходу всі учасники отримують пам'ятку «Поради щодо виховання соціальної поведінки дітей».

Консультація для вихователів на тему «Розвиток комунікативних умінь дошкільників засобами праці».

Мета консультації: поглибити та уточнити знання вихователів про особливості процесу формування соціально-комунікативних умінь дітей передшкільного віку засобами різних видів дитячої праці.

Очікуваний результат: У ході консультації педагоги дізнаються більше про соціально-комунікативний потенціал таких видів дитячої праці як самообслуговування, господарсько-побутова діяльність, праця в природі та художня праця; ознайомляться із сучасними підходами до формування соціально-комунікативних умінь дітей.

Круглий стіл з вихователями на тему «Соціалізація дошкільника засобами різних видів дитячої праці».

Мета: ознайомити вихователів з особливостями процесу соціалізації дітей передшкільного віку; визначити роль різних видів праці у процесі формування соціально-комунікативних умінь дошкільника.

Обладнання: дошка, ватман, маркери, аркуші паперу у формі пелюсток.

Круглий стіл з вихователями передбачає проведення наступних форм та методів роботи:

- *інтелектуальна розминка* «Педагогічна скринька». Застосування даного методу роботи дозволить активізувати учасників заходу та визначити рівень їх підготовленості до подальшої взаємодії. Інтелектуальна розминка проходить в швидкому темпі у формі опитування.

- *обмін думками* між вихователями щодо впливу різних видів дитячої праці на соціалізацію та розвиток соціально-комунікативних умінь дошкільника. У процесі цієї форми роботи кожен вихователь має можливість висловити свою власну думку та почути думки інших учасників заходу.

- *робота в групах* «Квітка соціалізації». Вихователі діляться на дві групи. Кожна група отримує набір пелюсток та маркери. Завдання: на кожній з пелюсток написати прийоми та методи роботи, які сприятимуть успішній соціалізації дитини передшкільного віку та сформувати квітку. В кінці кожна група представляє свою «Квітку соціалізації» та коментує кожен виділену позицію.

Друга педагогічна умова передбачала використання методів і технологій, спрямованих на соціально-комунікативний розвиток дитини. Для становлення соціальних, мовленнєво-комунікативних умінь і навичок стосовно дітей дошкільного віку використовуються ігри та ігрові технології спрямовані на: розвиток навичок взаємодії, навчання позитивного вербального спілкування, утвердження почуття доброзичливості, удосконалення навичок ввічливого спілкування тощо (дод. Є).

Дослідниця Т. Піроженко пропонує наступні ігри:

Гра «Створення дива»

Мета: удосконалити комунікативні навички та сприяти розвитку емпатії у дітей передшкільного віку.

Обладнання: чарівні палички (гілочки, олівці, фломастери тощо).

Дана гра розрахована на дітей, які вже мають досвід спілкування та взаємодії з однолітками. Кількість учасників для проведення вправи має бути парною.

Хід гри: на початку діти мають стати у пари. Один з них тримає чарівну

паличку. Дитина має торкнутися партнера по грі та запитати чим вона може допомогти, чи що може зробити. Інша дитина має дати відповідь на це запитання. Наприклад: заспівай пісню, розкажи віршик тощо.

До початку проведення гри педагог має провести коротку бесіду щодо бажань дітей та розповісти про те, що увага виявлена до людини вартує більше ніж подарунки [60, с.30].

Гра «Зоопарк»

Мета: розвивати комунікативні навички, вчити розпізнавати мову міміки та жестів.

Для проведення гри необхідно мінімум 10 учасників. Гра передбачає участь дітей віком 5-7 років.

Хід гри: на початку гри діти мають розділитися на дві команди. Перша команда за допомогою міміки та жестів зображує мешканців зоопарку (тварин, птахів тощо). Друга команда є відвідувачами, які спостерігають за тваринами та фотографують їх. Головне завдання другої команди полягає в тому, що вони мають відгадати, кого саме намагаються зобразити учасники першої команди. Якщо всіх учасників першої команди відгадали команди можуть помінятися ролями [60, с. 31].

Гра «Компліменти»

Мета: розвивати соціально-комунікативні уміння дітей, вчити робити компліменти.

Обладнання: засіб для відтворення музики (магнітофон, музичний плеєр тощо).

Для проведення даної гри можна розподілити дітей на пари або групи.

Хід гри: дивлячись один одному в очі учасники мають по черзі сказати комплімент своєму партнеру по грі. Той кому був адресований комплімент має обов'язково подякувати за висловлені добрі слова чи похвалу.

Якщо гра проводиться з групою дітей, то їх слід посадити в коло. Для створення позитивної атмосфери під час проведення гри вихователь може увімкнути веселу музику. У ході гри за рахунок такої тісної міжособистісної

взаємодії діти мають можливість удосконалити свої комунікативні уміння та отримати приємні враження від спілкування зі своїми однолітками. -85, 7%

Гра «Сороконіжка»

Мета: розвиток комунікативних умінь та навичок.

Обладнання: засіб для відтворення музики.

Хід гри: На початку гри діти мають вишикуватися в колону один за одним. Щоб утворити сороконіжку кожен з учасників має покласти руки на плечі своєму товаришеві, який стоїть попереду. Гра має проводитися під музичний супровід, тому вихователь має заздалегідь приготувати музичний матеріал, який має бути різним за темпом та характером звучання. Перший учасник є головою сороконіжки. Саме він має розпочати рух як тільки увімкнеться музика. Інші учасники гри мають рухатися за ним не відриваючи рук від учасника, який рухається попереду. Ведучий поступово ускладнює гру різноманітними завданнями (просить виконати певний рух, заспівати, махнути правою рукою). Діти під час виконання завдань мають діяти синхронно та злагоджено.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Даний розділ містить програму та проаналізовані результати проведення констатувального етапу експериментальної роботи; презентовані педагогічні умови формування соціально-комунікативних умінь у дітей передшкільного віку засобами видів дитячої праці та методичні матеріали щодо їх забезпечення.

На основі теоретичного аналізу проблеми, що досліджується, нами було визначено необхідність вивчення реального стану практики закладів дошкільної освіти стосовно формування соціально-комунікативних умінь у дітей передшкільного віку засобами видів дитячої праці. Розроблена нами програма констатувального експерименту включала два напрямки роботи: з дітьми 6-7 років і вихователями садочка. В експерименті брало участь 16 старших дошкільників та 14 педагогів ЗДО. Розподіл дітей на групи експерименту не поводився.

Задля проведення експериментальної роботи з дітьми було розроблено критерії та показники сформованості у них соціально-комунікативних умінь дітей передшкільного віку за включення у три види дитячої праці. Такими критеріями було визначено: мовленнєво-комунікативний, емоційний та поведінковий. До кожного із них розроблялися або добиралися відповідні діагностичні методики. Переважно експериментальна робота проводилася за фронтальної форми організації роботи дітей, але частково визначала її підгрупові та індивідуальні способи.

З'ясовано, що діти ознайомлені зі специфікою кожного із видів дитячої праці й характер отриманих щодо участі у роботі завдань, є зрозумілим і прийнятним для дітей. Основну увагу при постановці завдань для роботи дітей вихователь зосереджує на процедурі роботи, менше уваги звертаючи на забезпечення мотивації дітей до виконання завдань, створення такого емоційного фону для роботи, який буде підтримуватися у подальшому самими дітьми у процесі спілкування, визначення дій, надання один одному

допомоги тощо.

Праця – відомий і потужний засіб виховання й соціалізації. Її потенціал має бути з тим реалізованим і стосовно формування умінь комунікацій у майбутніх першокласників. Проте, як засвідчили результати експериментальної роботи, діти мало включаються до обговорення поставлених завдань. Останні переважно не мають творчого або проблемного спрямування, тому й не спонукають дітей до комунікацій. Набувши гарних виконавських умінь у праці, діти не включаються до роботи, спрямованої на тісні міжособистісні контакти, висловлювання думок, надання пропозицій.

Не завжди для дошкільників визначається за можливе у процедурі роботи використовувати форми мовленнєвого етикету, практично відсутні спеціально дібрані вихователем ситуації, які б спонукали дітей до встановлення доброзичливих стосунків або взаємодопомоги. Чітко простежується певна група дітей, серед яких є дошкільники із недорозвиненістю мовлення, які звикли працювати мовчки, практично не взаємодіяти з іншими дітьми групи стосовно роботи. У випадку конфліктів ці діти відсторонюються, намагають не втручатися у ситуацію.

На підставі аналізу отриманих результатів за усіма методиками діагностування було виявлено три рівні сформованості у дітей передшкільного віку соціально-комунікативних умінь засобами видів дитячої праці: високий, достатній, низький.

Розроблено та обґрунтовано три педагогічні умови, реалізація яких у роботу з дітьми, на нашу думку, сприятиме кількісному підвищенню рівня сформованості умінь соціальних комунікації у дітей. До кожної із умов розроблено методичні матеріали її забезпечення, звернуто увагу на напрями роботи як з дошкільниками, так і з вихователями. Запропоновано технології соціально-емоційного та комунікативного розвитку дітей та методи роботи з дітьми стосовно художньої праці та праці у природі з урахуванням соціально-комунікативного напрямку роботи педагога.

ВИСНОВКИ

У результаті проведення дослідження з проблеми формування соціально-комунікативних умінь у дітей передшкільного віку засобами видів дитячої праці на його теоретичному та емпіричному рівнях, у відповідності із поставленими дослідницькими завданнями, ми дійшли до таких висновків.

За першим завданням нами розкрито сутнісні ознаки соціально-комунікативних умінь як психолого-педагогічної категорії. Проблема формування соціально-комунікативних умінь є однією із найбільш актуальних для сьогоденної дошкільної педагогіки. Розвиток комунікативних умінь тісно пов'язаний із комунікативною діяльністю, її структурою та функціями. У структурі комунікативних умінь вчені видаляють інформаційно-комунікативні, афективно-комунікативні та регулятивно-комунікативні уміння. Вони спрямовані на реалізацію функцій спілкування.

Комунікація є складним та багатоаспектним процесом налагодження контактів між людьми та їхньої взаємодії. Соціальне значення комунікації визначається тим, що вона виступає засобом передання форм культури та соціального досвіду. Засобом спілкування визначаються мовленнєві операції.

У процесі комунікацій у комуніканта формуються особливі уміння здійснення даного виду діяльності, які називаються комунікативними. Комунікативні уміння являються собою групу особистісних якостей, до якої належать: бажання та уміння спільно гратися, працювати та просто спілкуватися; урахувати інтереси та наміри однолітків; надавати допомогу один одному; проявляти організованість, турботу про спільну справу; виявляти доброзичливість, лідерські якості тощо.

Оскільки процес комунікування відбувається у соціальному середовищі, відповідно до цього уміння набувають соціального визначення. Соціально-комунікативні уміння – це уміння ефективно взаємодіяти із

іншими під час індивідуальної комунікації між суб'єктами взаємодії. У процесі комунікацій проходить спільне збагачення умінь цінностями як моральними, так і духовними, що виявляється в прагненні людини досягти розуміння у взаєминах й узгоджених мотивах, цінностях.

Нами з'ясовано, що період передшкільного дитинства є важливим з огляду на необхідність повноцінного домірного до віку розвитку особистості дитини, її гармонійної соціалізації. Передшкільний вік характеризується збільшенням міжособистісних контактів дитини, сформованістю позаситуативно-ділового спілкування, в яких дошкільник може набувати або удосконалювати уміння комунікацій, вияву соціально прийнятної поведінки. Унаслідок розвитку самосвідомості, самооцінки та самоконтролю удосконалюються уміння дитини спілкуватися, взаємодіяти з однолітками та дорослими.

За **другим завданням** надано характеристику різних видів дитячої праці як засобу формування соціально-комунікативних умінь у дітей передшкільного віку. Праця здавна визначається як один із потужних засобів виховання та соціалізації особистості. Праця являє собою складну діяльність, для здійснення якої потрібний певний рівень фізичного, психічного та соціального розвитку. Відповідні фізичні та соціально-особистісні якості не надаються людині від народження, а набуваються у процесі життєдіяльності та виховання. В освітньо-виховному процесі ЗДО задля виховання та соціалізації дітей традиційно використовується ряд трудових процесів, які, в їхньому адаптуванні до дошкільного віку, характеризуються як види дитячої праці. Згідно класифікації, наданою Т. Поніманською, такими видами праці дітей є: самообслуговування, праця в природі, господарсько-побутова праця, ручна (художня) праця. Кожний із цих видів праці має ознаки трудового процесу (мета трудової діяльності, обладнання, трудові дії, результат), проте їхнє практичне спрямування на досягнення певної трудової та перетворювальної мети, визначення специфіки кожної із складових процесу

стосовно дітей дошкільного віку й характеризує саму сутність виду дитячої праці, визначає виховні та соціалізуючі можливості.

У кожному із видів дитячої праці можуть використовуватися різні форми організації роботи дітей (індивідуальні завдання, підгрупова та фронтальна робота). З огляду на формування у дітей умінь соціального комунікування, слід обов'язково використовувати різні форми трудової діяльності (за кількістю учасників). У відповідності із сучасними підходами до виховання та розвитку дітей дошкільного віку, трудова діяльність дітей повинна мати розвивальне спрямування, сприяти набуттю дитиною особистісних компетенцій, соціального досвіду, формувати навички соціальної взаємодії та мовленнєво-комунікативні навички.

За третім завданням розроблено критерії і показники сформованості соціально-комунікативних умінь у дітей передшкільного віку засобами різних видів дитячої праці. Мовленнєво-комунікативний критерій характеризує рівень розвиненості мовленнєво-комунікативних умінь дитини. Експертами в дослідженні даного критерію у нашій експериментальній роботі виступали вихователі групи, практичний психолог і методист закладу дошкільної освіти. Емоційний критерій спрямований на визначення розвиненості емоційної сфери дошкільника, її окремих сторін. Показники критерію: уміння володіти власними емоціями, уміння орієнтуватися в емоціях іншої людини. Поведінковий критерій спрямований на визначення сформованості у дитини передшкільного віку загальноприйнятих норм моралі. Показники даного критерію: сформованість навичок співробітництва та спільної діяльності; доброзичливість та конструктивність стосунків дошкільників, дорослих у процесі спільної праці.

На підставі проведення усіх діагностичних методик з дітьми передшкільного віку було виявлено та обґрунтовано визначено три рівні сформованості у них соціально-комунікативних умінь (високий, достатній, низький). З'ясовано, що у 25% дошкільників наявні основні характеристики умінь соціальної комунікації, що є важливим показником їхньої готовності

до шкільного навчання. Встановлено, що майже 75% дітей 6-7 років не набули необхідних до віку умінь соціального комунікування. З них 44% - це діти, які мають порушення мовлення, а також дошкільники, у яких також не сформовані навички соціальної взаємодії, мовленнєвої, комунікації. Діти цієї групи практично відсторонені від життя групи, не намагаються до встановлення стосунків в іграх та спільній діяльності. Такі результати напряду вказують на неготовність дітей до навчання у школі, про необхідність посилення загально педагогічної та спеціальної коригувальної роботи з дітьми щодо покращення їхніх соціально-комунікативних можливостей.

За четвертим завданням ми проаналізувати стан практики закладу дошкільної освіти щодо формування соціально-комунікативних умінь у дітей передшкільного віку засобами різних видів дитячої праці. Отримані нами результати щодо рівня соціально-комунікативних умінь дітей 6-7 років, а також результати методик, проведених з вихователями закладу дошкільної освіти вказали на невідповідність стану практики садочка щодо соціалізації та мовленнєво-комунікативного розвитку його випускників. У закладі створені гарні умови задля проведення роботи з трудового виховання дітей, реалізуються усі види дитячої праці, проводяться заняття з розвитку мовлення тощо. Проте, кожний із цих напрямів роботи спрямований на реалізацію визначених програмою розвитку та виховання дошкільників завдань, а сама діяльність педагогів не має комплексної основи, яка б у виховному та трудовому процесах включала й аспекти, пов'язанні із соціалізацією дітей.

Включення дошкільників до видів дитячої праці, як визначили проведені спостереження за діяльністю вихователя, зумовлені формуванням у них навичок праці (догляд за рослинами, допомога в організації режимних моментів, навички дитячого рукоділля тощо). Педагоги, як правило, слідкують за спілкуванням дітей щодо дотримання ними правил поведінки,

проте сам характер комунікування дітей практично залишається поза увагою вихователя.

На основі аналізу практики ЗДО з проблеми, яка досліджувалася, ми виявили ряд чинників, які найбільшою мірою визначають вплив на ефективність процесу набуття дітьми 6-7 років соціально-комунікативних умінь у різних видах праці. Такими чинниками можна назвати: переважання у характері організації трудової діяльності дітей засад набуття ЗУНів, на відміну від соціалізуючого та особистісно-розвивального спрямування роботи; відсутність у процедурі заходів методів проблемності, особливо – щодо прийняття дітьми рішень в організації підгупової / колективної діяльності дітей, методів співтворчості та міні-проектності, що заохочується сучасною освітньою практикою. Вихователі розуміють важливість проведення роботи щодо соціалізації дітей та набуття ними навичок комунікацій та взаємодії, проте вважають її доцільною переважно на спеціальних заняттях (із ознайомлення з соціумом, заняття художньо-продуктивною діяльністю, художньою працею, ознайомлення з природою тощо). З тим, потенціал видів праці повною мірою не реалізується у соціалізації дітей, у підготовці їх до школи та набуттю ними умінь комунікації з вчителем та однокласниками.

За п'ятим завданням розроблено педагогічні умови формування соціально-комунікативних умінь у дітей передшкільного віку у різних видах дитячої праці. З урахуванням виявлених чинників впливу на ефективність проведення видів праці щодо їхнього соціально-комунікативного розвитку дітей, нами було розроблено та теоретично обґрунтовано три педагогічні умови, а саме:

- 1) забезпечення готовності вихователів до формування соціально-комунікативних умінь у дітей передшкільного віку у різних видах дитячої праці;
- 2) використання методів і технологій, спрямованих на соціально-комунікативний розвиток дитини;

- 3) урахування соціалізуючого потенціалу колективної форми організації дитячої праці у набутті дітьми соціально-комунікативних умінь.

Для кожної із вищезазначених педагогічних умов розроблено їхнє методичне забезпечення, надано обґрунтування доцільності їх використання у практиці роботи з дошкільниками 6-7 років, стосовно їхньої соціалізації та набуттю дітьми передшкільного віку соціально-комунікативних умінь.

Усе це підтверджує правомірність висунутої нами наукової гіпотези та виконаних завдань, поставлених у дослідженні. Проведене нами дослідження не розглядається як таке, що вичерпує усі аспекти обраної проблеми. Перспективи нашої подальшої наукової роботи будуть пов'язані із питаннями використання потенціалу музично-театралізованої діяльності дошкільників щодо формування у них соціально-комунікативних умінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айзенбарт М.М. Формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку у процесі ігрової діяльності. Дис 13.00.08. Дошкільна педагогіка. Одеса. 2016. 324 с.
2. Артемова Л.В. Педагогіка і методика вищої школи. Київ: Кондор, 2008. 272 с.
3. Артюхова О.В. Соціально-комунікативний розвиток старших дошкільників як педагогічна проблема. *Традиції та новації у сфері педагогіки та освіти*. 2021. С. 38-41.
4. Бабич Н. Формування комунікативних навичок у старших дошкільників з порушеннями зору та інтелекту. URL: http://ispukr.org.ua/articles/16/16122712_d_old.pdf
5. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/novij-bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-zabezpechit-pidvishennya-yiyi-yakosti-ta-vidpovidnist-mizhnarodnim-standartam-sergij-shkarlet>
6. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. 2-ге вид., доп. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
7. Беленька Г. В. Формуємо комунікативні навички в праці. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2015. №3. С. 42-49.
8. Беленька Г.В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання. Київ: Світич, 2006. 304 с.
9. Богуш А.М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. 4-те вид. доопр. і доп. Харків: Ранок, 2013. 192 с.
10. Бондарева А.В. Педагогічні умови формування соціально-комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку в ігровому просторі ЗДО: кваліф. робота другого (магістерського) рівня освіти: спец. 012 «дошкільна освіта». 2019. Ніжин. НДУ ім. М. Гоголя. 97 с.
11. Васьківська Г. Формування комунікативної компетенції особистості як основна проблема сучасної лінгводидактики. *Теорія навчання*.

Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2016. С. 33-38.

- 12.Вашуленко М. Мовленнєвий розвиток дошкільників – запорука їхньої наступної успішності. *Дитячий садок*. 2004. № 20. С. 10–13.
- 13.Величко Т. Д. Теорія і технологія соціалізації дитини в умовах дошкільного навчального закладу: навч. посібн. Одеса: видавець Букаєв В. В., 2017. 206 с.
- 14.Гавриш Н., Рейпольська О. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ : монографія / ред. Н. Гавриш та ін.; за заг. ред. О. Рейпольської. Київ-Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018.
- 15.Гаращенко Л., Лігіченко О. Художня праця як засіб формування предметно-практичної компетентності у дітей дошкільного віку. *Освітологічний дискурс*. 2019. № 3-4 (26-27). С. 110-120.
- 16.Годунок Я.В. Вплив участі в колективній праці на формування дружніх стосунків дошкільників. *Актуальні проблеми дошкільної та корекційної освіти : збірник наукових праць студентів і молодих учених*. 2018. Вип. 1. Рівне : РДГУ. С. 40-41.
- 17.Голота Н. Особливості розвитку мовлення дітей дошкільного віку в художній праці. *Вісник інституту розвитку дитини*. Вип. 3. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: Збірник наукових праць. Київ: Видавництво Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. 2009. С. 38-42.
- 18.Горопаха Н.М., Годунок Я.В. Формування дружніх стосунків дошкільників у колективній праці. *Актуальні проблеми дошкільної та корекційної освіти : збірник наукових праць студентів і молодих учених*. 2018. Вип. 1. Рівне: РДГУ. С. 38-39.
- 19.Грибан С. В. Дослідження міжособистісних стосунків у різновікових групах дітей молодшого шкільного віку. Кваліфікаційна робота (на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»). Житомир. 2009. С. 20.
- 20.Давидова М. О. Художньо-творча діяльність як засіб соціокультурного

- розвитку дітей дошкільного віку. *Дошкільна освіта у сучасному освітньому просторі : актуальні проблеми, досвід, інновації* : матеріали V наук.-практ. конф., Харків, 23-24 березня 2019 р. Харківський національний педагогічний ун-т імені Г.С. Сковороди. Харків: ХНПУ, 2019. С. 48-53. URL : <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/4654571b-adce-4212-b6f1-0823d1194aeb>
21. Денисенко О. Розвиток навичок комунікабельності у дітей дошкільного віку Черкаси: ЧОПОПП, 2012. 32 с.
22. Добош О., Вовк Я. Педагогічний аспект формування взаємодопомоги у старших дошкільників у процесі спільної діяльності. *Наука та освіта: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі* : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, 19-20 травня 2016 р., Мукачєво / Ред.кол. : Т. Д. Щербан (гол.ред.) та ін. Мукачєво : Вид-во МДУ, 2016. С. 66-70.
23. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. 2012. Київ. Центр учбової літератури. 424 с.
24. Дяченко А. І. Формування комунікативної компетентності у дітей 5-6/7 років: кваліф. робота другого (магістерського) рівня освіти: спец. 012 «дошкільна освіта». 2019. Ніжин. 115 с.
25. Зеленьк В., Попович О. Виховання працелюбності дошкільників у творчій спадщині К.Д. Ушинського. Актуальні проблеми дошкільної освіти в Україні: збірник наукових робіт / Укладачі Зданевич Л.В., Машкіна Л.А., Миськова Н.М., Пісоцька Л.С. Хмельницький: ХГПА, 2017. Вип. 13. У 2-х ч. Ч.1. 216 с.
26. Іонуц А. М. Формування комунікативної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі: кваліф. робота другого (магістерського) рівня освіти: спец. 012 «дошкільна освіта». 2021. Чернівці. URL: https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3771/1/educ_2022_093.pdf
27. Калуська Л. Праця як важливий засіб ранньої соціалізації дитини.

Дошкільне виховання. 2004. №2. С. 8-9.

28. Калмикова Л. Формування у дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: діагностико-розвивальний комплекс. Київ: «Слово», 2016. 380 с.
29. Карасьова К. В. Розвиток комунікативних функцій дошкільників у процесі творчих ігор: автореф. дис... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2008. 22 с.
30. Кіршанова М., Костіна М. Роль гри в розвитку комунікативності у сучасних дітей дошкільного віку. URL: <https://articulus-info.ru/wp-content/uploads/2019/01/1-2019-TIN-KirshanovaKostina.pdf>
31. Кліш П., Хом'як А. Комунікативні вміння й навички як важлива складова професіоналізму педагога: *Педагогічний пошук.* № 3 (95), 2017. С. 16-17.
32. Коваленко Є.І. Пінчук І.М. Освітня діяльність і педагогічні погляди С. Русової / за ред. Є.І. Коваленко. Ніжин: Вид-во НДПІ. 1998. 214 с.
33. Ковальова О.А. Модель соціально-комунікативної компетентності. *Освіта та розвиток обдарованої особистості.* 2014. № 11 (30). С. 27-30.
34. Козубська Г. Значущість комунікативної ситуації для вираження мовленнєвого жанру. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки.* 2015. № 1. С. 386-392.
35. Колеснік К. А. Педагогічні засади групової діяльності дітей в системі дошкільної освіти України (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): дис. ... канд. пед. наук: спец. 011 Освітні, педагогічні науки. Вінниця, 2021. 273 с.
36. Колеснік К., Комарівська Н., Присяжнюк Л., Стахова І. Значення спільної діяльності для розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти.* 2022. Вип. 17 (2). Слов'янськ. С. 127-138.
37. Комісарик М.І., Беспалько Г.М. Художня праця з основами дизайну : метод. посібник до самостворення / М. І. Комісарик, Г. М. Беспалько.

- Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. 116 с.
38. Кононко О.Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч.-метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошкільного віку «Я у Світі» / ред. О.Л. Кононко. Київ: Світич, 2009. 208 с.
39. Косенчук О. Дитина у соціумі. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти. *Дошкільне виховання*. 2021. №4. С. 3-8.
40. Крамаренко А. М. , Донських К. І. Методика трудового навчання та художньої праці: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. напряму підготовки 6.010102 "Початкова освіта". 3-тє вид., перероб. і доповн. Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2011. 302 с.
41. Курінна С. М. Особливості соціалізації дітей шести-семи років в різних умовах життєдіяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Луганськ, 2004. 22 с.
42. Лаврухіна Т. Співвідношення понять «комунікація», «спілкування», «комунікативна компетентність» у сучасній педагогічній науці. Wydawca Sp. z o.o. "Diamond trading tour. Zbiór raportów naukowych "Postępy w nauce w ostatnich latach. Nowych rozwiązań". 2012. P. 95-97
43. Лесіна Т. М. Теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до розвитку соціальних умінь і навичок у дітей передшкільного віку : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04: 13.00.08. Державний заклад "Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського". Одеса, 2019. 488 с.
44. Лисенко О., Світик Л. Вплив природи на всебічний розвиток дошкільника: стан, проблеми дослідження. *Освітній простір України*. Теорія виховання 2018. №12. С. 186-191.
45. Листопад О., Мардарова І. Підготовка майбутніх вихователів до соціалізації дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. Серія: Педагогічні науки. 2020. № 49: С. 63-71.
46. Літіченко О. Д., Нурадїнова К. А. Колективна взаємодія дітей старшого

- дошкільного віку у художньо-продуктивній діяльності. Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences: Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference, Cambridge, December 9, 2022. Cambridge-Vinnitsia: P.C. Publishing House & European Scientific Platform, 2022. С. 189.
- 47.Луценко В. Соціально-комунікативне середовище як засіб розвитку старшого дошкільника. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2019. №23(1). С. 220-229.
- 48.Луценко І.О. Підготовка майбутніх вихователів до організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку. *Наука і освіта*. 2014. Вип. 10. С. 123-127.
- 49.Макаренко А. С. Виховання в праці. Хрестоматія з історії педагогіки. Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя / уклад.: Коваленко Є. І., Белкіна Н. І. Ніжин, 2009. С. 194–202.
- 50.Макаренко А. С. Про виховання / Історія дошкільної педагогіки. Хрестоматія / упор. З. М. Борисова. Київ: Вища школа. 2002. С. 154-156.
- 51.Мартиненко І. В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення : монографія. Київ: ДІА. 2016. 304 с
- 52.Марчук Г. Готовність майбутніх вихователів до формування соціальної компетентності старших дошкільників. *Інноватика у вихованні*. Випуск 14. 2021. С. 324-330.
- 53.Матвієнко С.І. Виховання самостійності у старших дошкільників у процесі занять художнім конструюванням. *Наукові записки НДУ імені Миколи Гоголя. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2019. С. 71-76.
- 54.Матвієнко С. І. Методика формування у дошкільників соціальної компетентності: навч. посіб. Ніжин: Вид-во НДУ імені М. Гоголя, 2012. 106 с.

- 55.Матвієнко С. І. Передшкільна освіта: теорія та практика: навч. посіб. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя. 2023.
- 56.Матвієнко С. І. Художня праця та основи дизайну: навч. посіб. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 201 с.
- 57.Матусевич Л.М. Комунікативна ситуація дозволу в українському діалогічному дискурсі. *Система і структура східнослов'янських мов*. 2016. Вип. 10. С. 134-143.
- 58.Машовець М.А. Трудове виховання дітей дошкільного віку: пошук нових ідей. *Іноватика у вихованні*. 2018. Вип. 7(2). С. 147-153.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2018_7%282%29_18
- 59.Мусієнко В.С. Розвиток творчих здібностей дошкільників на заняттях з художньої праці. *Розвиток творчої компетентності учнів мистецьких шкіл. Від традицій до інновацій: матер. всеукр. наук.-практ. конференції / за ред. Ю. В. Сліпич*. Херсон: друк. «Графіка». 2020. С. 146-151.
- 60.Піроженко Т.О., Хартман О. Ю. Парціальна програма з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей від 4 до 6-7 років «Вчимося жити разом». Київ: Вид-во «Алатон». 2016. 32 с.
- 61.Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. Навч. посіб. Київ: Академвидав, 2006. 456 с.
- 62.Пономарьова К.І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови Посібник. 2019. Київ.
- 63.Поряд і разом: соціалізуємо старшого дошкільника: навч.-метод. посібн. / за заг.ред. Н. Гавриш. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. 252 с.
- 64.Прищак М.Д. Комунікація, спілкування, комунікативність: категоріальний аналіз. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2010. № 2.
- 65.Проективна методика «Неіснуюча тварина»
<https://dytpsycholog.com/2015/02/14/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0>

- [%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%BD%D0%B5%D1%96%D1%81%D0%BD%D1%83%D1%8E%D1%87%D0%B0-%D1%82%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8/](#)
66. Русин Н. М., Бобрушко Н. В. Сучасні технології соціально-комунікативного розвитку дітей дошкільного віку. *Наука майбутнього. Збірник наукових праць студентів, аспірантів та молодих вчених.* Мукачево. 2023. С. 93-97.
67. Савченко М. Теоретичні засади формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку. *Освітній простір України.* 2014. Вип. 1. С. 141 – 146.
68. Сайко Н.О. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх вихователів до соціалізації дітей дошкільного віку: монографія. Полтава: ППЕП, 2020. 247 с.
69. Семінар-практикум «Спілкування й мовленнєвий розвиток дошкільника» <http://десняночка.укр/wp-content/uploads/2017/10/%D0%A1%D0%BF%D1%96%D0%BB%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%8F-%D1%82%D0%B0-%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%94%D0%B2%D0%B8%D0%B9-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96-%D0%B7%D0%B4%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96-%D0%B4%D0%BE%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2.doc>
70. Семашкіна Г.М. Формування особистісних якостей дошкільників у процесі ознайомлення з природою. *Педагогічні науки.* 2009. Вип.5. С. 196-202.
71. Симоненко Т.В. Теорія і практика формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів : монографія. Черкаси : Брама, 2006. 330 с.
72. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ :

- монографія / Н. Гавриш, О. Рейпольська та ін.; за заг.ред. О. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. 280 с.
73. Сухомлинський В. О. Про виховання : Хрестоматія з історії педагогіки. Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя / уклад.: Коваленко Є. І., Белкіна Н. І. Ніжин, 2009. С. 178–185;
74. Тесленко С., Бандурко О. Методика виховання взаємодопомоги у дітей старшого дошкільного віку в процесі спільної праці. *Colloquium-journal*. #34(157), 2022 / PEDAGOGICAL SCIENCES. С. 21-23.
75. Тлумачний словник філософських термінів. Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2009. 264 с.
76. Томинець М.П., Горват М.В. Формування соціальних умінь як психолого-педагогічна проблема. *Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців умовах євроінтеграції*: збірник тез доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції, 27-28 жовтня 2022 р., Мукачєво / Ред.кол.: Т.Д. Щербан (гол.ред.) та ін. Мукачєво: Вид-во МДУ. 2022. С. 331-334.
77. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ: монографія / за заг. ред. О. Рейпольської. Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. 330 с.
78. Формування комунікативної компетенції дітей дошкільного віку: методи інтерактивної взаємодії. URL: http://dnz354.edu.kh.ua/navchaljno-vihovnij_proces/storinka_vihovatelya-metodista/formuvannya_komunikativnoi_kompetencii_ditej_doshkilnogo_viku_metodi_interaktivnoi_vzayemodii/
79. Холковська І.Л. Соціальна компетентність як умова успішної самореалізації особистості. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: педагогіка і психологія. 2016. Вип. 47. С. 63-67.
80. Черезова І. О. Комунікативна компетентність як інтегральна якість особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету*.

Серія : Психологічні науки. 2014. Вип. 1(1). С. 103-107.

- 81.Юдіна Н. О. Порівняльний аналіз мотивів спілкування дошкільників з різним ступенем емоційного захоплення спільною діяльністю. *Психологія і особистість*. 2021. № 2 (20). С. 159-169.
- 82.Яйленко В. Ф. Художня праця як засіб формування естетичної компетенції дітей дошкільного віку актуальні проблеми науки та освіти. *Збірник матеріалів XXV підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. М.В. Трофименка*. Київ: МДУ. 2023. С. 249-251.

Додатки

Шкала оцінювання комунікативно-мовленнєвого рівня

Досліджуваний _____

Вік _____

Мета _____

Дата _____

Володіє грамотною українською мовою	5 4 3 2 1	Не володіє грамотною українською мовою
Доречне застосування мовленнєвих і не мовленнєвих засобів виразності	5 4 3 2 1	Недоречне застосування мовленнєвих і не мовленнєвих засобів виразності
Правильна будова речень	5 4 3 2 1	Неправильна будова речень
Лексичне багатство мовлення:	5 4 3 2 1	Лексична збіднілість мовлення:
Правильна звуковимова:	5 4 3 2 1	Неправильна звуковимова:
Грамотично сформоване мовлення:	5 4 3 2 1	Помилки у грамотичному формуванні мовлення:

**Рівні сформованості у дошкільників мовленнєвих умінь
комунікативної взаємодії**

взято з джерела:

Рівень розладу мовлення є наявним у двох вихованців старшої групи. Діти цієї групи знаходяться під контролем логопеда, який проводить з ними, за рішенням батьків, відповідну коригуючу роботу. Зазначимо, що в аналізі комунікативно-мовленнєвого критерію ми виокремили категорію дітей із особливим станом розвиненості мовлення, проте стосовно проведення

Низький рівень характеризує дітей, які мають обмежений лексичний запас, іноді говорять те, що не співпадає із контекстом діяльності (наприклад, гри). Не вміють адекватно реагувати на емоційні стани партнерів по грі, не «розшифровують» невербальні засоби комунікацій однолітків під час ігор. Мають збіднілу лексику, не виявляють бажання етичного спілкування та гармонійної взаємодії. Невербальні засоби спілкування добираються без урахування ситуації.

Достатній рівень розвиненості умінь мовленнєвої комунікації є характерним для дітей, які достатньою мірою набули належних умінь комунікацій. Вони визначають уміння домовлятися, вживають ввічливі слова (переважно «дякую», «будь ласка»), проте – часто за ситуацією або за спонуки дорослого. Їхні мовленнєві можливості обмежені одноманітною побудовою речень, в ігровій діяльності вони не визначають можливостей розгортання сюжету гри.

Високий рівень мовленнєвої комунікації є наявним в дітей 6-7 років, які набули належної соціальної компетентності. Ці діти ініціативні, часто виявляють лідерську позицію у грі. мають до віку розвинену уяву, творчі. У стосунках із іншими вони приязні, ввічливі. Мають розвинену емоційну сферу, відкриті до спілкування. Словниковий запас у таких дітей розвинений, вони правильно будують речення та вживають слова етичного спілкування.

Проективна методика «Неіснуюча тварина»
Запропонована Друкарович М. З.

Матеріал взято з сайту

<https://dytpsyholog.com/2015/02/14/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%BD%D0%B5%D1%96%D1%81%D0%BD%D1%83%D1%8E%D1%87%D0%B0-%D1%82%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8/>

Тест рекомендовано використовувати з дітьми старшого дошкільного віку (5-6 років).

За допомогою нього можна досліджувати загальні особливості особистості дитини, агресивність, труднощі у спілкуванні. Методика може допомогти зрозуміти внутрішній світ дитини, те як вона сприймає оточуюче середовище

Процедура: намалювати малюнок на аркуші папера А4, використовуючи олівці – простий і різнокольорові та гумку; скласти оповідання про тварину.

Інструкція: “Придумай і намалюй неіснуючу тварину, тобто таку, якої ніколи і ніде раніше не існувало і не існує. А також назви її неіснуючим ім'ям”. За потреби дитину можна попередити про те, що не можна використовувати героїв казок і мультфільмів.

Оповідання можна складати у довільній формі (орієнтовно 10-15 речень). В описі бажано відобразити такі моменти: розміри тварини, де і з ким живе, чим харчується, чим зазвичай займається, чого боїться, для чого вона живе і яка від неї користь, чи має друзів, ворогів. Можна попросити назвати 3 основні бажання, які є у тварини.

Стандартна інструкція (намалювати неіснуючу тварину) емоційно нейтральна. Тому в даному тесті існують додаткові завдання намалювати: «**Найбільш злу і найстрашнішу тварину**» (дозволяє виявити найбільш приховані агресивні і депресивні тенденції, реакцію на загрозу), «**Щасливу тварину**» (цінності і прагнення досліджуваного), «**Нещасну тварину**» (характер побоювань, усвідомлені і неусвідомлені уявлення досліджуваного про його найбільш гострі проблеми, ступінь стійкості досліджуваного до різного ступеню стресів).

Інтерпретацію методики «Неіснуюча тварина» та додаткових завдань знайдете [тут](#)

БЛАНК СПОСТЕРЕЖЕННЯ

за сформованістю у дітей передшкільного віку умінь соціальної комунікації при спілкуванні з однолітками у різних видах дитячої праці

<i>Предмет спостереження</i>	Взаємодія дитини з однолітками				
	узгоджує свої дії з партнерами по спільній діяльності	Виявляє уміння виходити з конфлікту	Знає межі соціально схвалюваної поведінки	Особливості емоційних проявів дітей під час взаємодії з однолітками	Позитивне налаштування на взаємодію з іншими дітьми
<i>Види дитячої праці</i>					
Праця у природі					
господарсько-побутової праці					
художня праця					

Програма спостереження

Мета спостереження: виявити особливості емоційних проявів дітей передшкільного віку під час різних видів дитячої праці (господарсько-побутова праця, праця в природі та художня праця) та простежити, наскільки у них сформовані норми соціально схвалюваної поведінки та уміння комунікування, що визначається у поведінці та діях.

Об'єкт спостереження: діти передшкільного віку.

Суб'єкт спостереження: експериментатор.

Предмет спостереження: емоційні та поведінкові прояви дітей 6-7 років у ЗДО під час участі у видах дитячої праці .

Завдання спостереження:

- 1) визначити особливості емоційного реагування дітей на дії інших дітей під час різних видів дитячої діяльності;
- 2) дослідити емоційні прояви дітей під час взаємодії з однолітками та дорослими у процесі спільної роботи у видах дитячої праці;
- 3) визначити рівень умінь дітей взаємодіяти з однолітками;
- 4) визначити наявність уміння дотримуватися правил поведінки під час спільної діяльності;
- 5) виявити наявність уміння самостійно знаходити безконфліктні форми спілкування з іншими дітьми та уміння комунікування.

Форма фіксації результатів спостереження: протокол. Бланк протоколу.

Вид спостереження: цілеспрямоване, вибіркове, безпосереднє, систематичне.

БЛАНК СПОСТЕРЕЖЕННЯ

за діяльністю вихователя щодо з'ясування її методичних основ
проведення видів дитячої праці та формування у даному процесі
соціально-комунікативних умінь у дітей передшкільного віку

<i>Предмет спостереження</i> <i>Вид дитячої праці</i>	Методи заохочення щодо включення дітей у спільну діяльність та взаємодію	Методи підтримки емоційного фону заходів	Методи стимулювання проявів дітьми соціально прийнятної поведінки та міжособистісних взаємин	Особливості керівництва та міра включеності вихователя у проведення видів дитячої праці
праця у природі				
господарсько- побутової праці				
художня праця				

Програма спостереження

за діяльністю вихователя щодо з'ясування її методичних основ з формування у дошкільників 6-7 років соціально-комунікативних умінь у різних видах дитячої праці

Мета спостереження: визначити рівень компетентності вихователів з питань формування у дітей передшкільного віку умінь соціальної комунікації за участі у різних видах дитячої праці.

Об'єкт спостереження: вихователі ЗДО.

Суб'єкт спостереження: експериментатор.

Предмет спостереження: педагогічна діяльність вихователів

Завдання спостереження:

- 1) Визначити, які методи заохочення щодо включення дітей у спільну діяльність та взаємодію використовував педагог;
- 2) З'ясувати, які методи підтримки емоційного фону заходів використовував вихователь у процесі діяльності щодо формування у дітей передшкільного віку умінь соціальної комунікації;
- 3) Визначити методи, які застосовував вихователь задля стимулювання проявів дітьми соціально прийнятної поведінки та міжособистісних взаємин у процесі трудової діяльності дітей;
- 4) Виявити міру включеності вихователя у спільну роботу дітей у видах дитячої праці.

Форма фіксації результатів спостереження: протокол. Бланк протоколу.

Вид спостереження: цілеспрямоване, вибіркове, безпосереднє, зовнішнє, систематичне.

Анкета для вихователів
Шановні працівники ЗДО!

Просимо Вас щиро відповісти на запитання анкети. Ваші відверті відповіді допоможуть у практичному вивченні проблеми формування соціально-комунікативних умінь у старших дошкільників в ігровому просторі ЗДО

Ваша освіта _____

Ваш педагогічний стаж _____ років

Зазначте, будь-ласка, вікову групу ЗДО з якою Ви працюєте _____

1. Розкрийте сутність поняття «соціально-комунікативні уміння»? _____
2. Що впливає на формування у дітей умінь соціальної комунікації?
  - A. Виховання у сім'ї;
  - B. Вплив оточуючого середовища;
  - C. Вплив розвивального середовища в ЗДО.
  - D. Вплив спеціально дібраних ігрових технологій
  - E. Види дитячої праці
3. Чи вважаєте Ви за доцільне формування у дошкільників означених умінь?
  - A. Так;
  - B. Ні.
4. Якими методами ви здійснюєте розвиток у дітей умінь соціальної комунікації на заняттях? _____
5. Яку увагу Ви приділяєте цьому питанню у позанавчальній роботі?
  - A. Велику;
  - B. Достатню;
  - C. Недостатню;
6. Як Ви проводите діагностику сформованості умінь комунікування у дошкільників?
  - A. За новітніми методами;

- В. За традиційними схемами;
  - С. Не проводжу взагалі.
7. Які види технологій соціально-комунікативного спрямування Ви використовуєте з тим, щоб ефективно формувати соціально-комунікативні уміння у дошкільників:
- А. Мовленнєві
  - В. Суто комунікативні
  - С. Проблемно-ігрові
  - Д. З опорою на сюжетно-рольову гру
8. Чи сприяють види дитячої праці формуванню умінь соціальної комунікації соціального досвіду у дошкільників?
- А. Так;
  - В. Ні.
9. Яким є рівень володіння Вами методикою організації спільної роботи дітей щодо формування у них соціально-комунікативних умінь?
- е) високий;
  - ф) достатній;
  - g) недостатній;
  - h) не можу надати відповідь.
10. Оцініть рівень сформованості соціально-комунікативних умінь у дітей Вашої групи.
11. Які труднощі Ви зустрічаєте стосовно соціалізації дошкільників? Як Ви їх долаєте? _____

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ КОМУНІКАТИВНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНЯТ

Взято з джерела <http://dnz354.edu.kh.ua/>

Використання вихователем інтерактивних методів під час освітнього процесу дає змогу організувати спілкування як діяльність, створює оптимальні умови для ефективного розвитку у дітей навичок комунікації завдяки набутому досвіду мовленнєвої взаємодії як з однолітками, так і з дорослими.

Інтелектуальні хвилинки

Це інтерактивний метод колективного обговорення. Застосування інтелектуальних хвилин у процесі розв'язання проблеми спонукає дітей виявляти увагу, уяву, творчість, вільно висловлювати свої думки.

Результативність інтелектуальних хвилин полягає в тому, що цей метод дає змогу зібрати якнайбільше ідей щодо проблеми від усіх дітей протягом обмеженого часу.

Під час проведення інтелектуальних хвилин дотримуються таких правил: не обговорюються і не критикуються висловлювання інших;

- 1) не забороняють повторювати ідеї, запропоновані іншими;
- 2) заохочують розширення ідей;
- 3) спонукають дітей розвивати або змінювати ідеї інших.

Відкриття законів життя

Перевага цього методу в тому, що кожна дитина щодня відкриває для себе закони життя й природи через власну творчу діяльність.

У практиці роботи дошкільних навчальних закладів набули широкого використання авторські методи інтерактивного навчання. Метод відкриття законів життя – один з них. У його основу покладено проблемно-ситуативне спілкування дітей з навколишнім світом. Це одна з найактуальніших, найефективніших форм роботи, умовою якої є розвиток пізнавальної активності, піднесення її на вищій щабель практичних досліджень, дій самих дітей.

Важливою умовою цього методу є:

- визначення проблеми або її пошук;
- організація різних видів спілкування з навколишнім світом – замилювання, спостереження, гра, досліди;
- обмін враженнями, думками;
- фіксування результатів – схеми, позначки.

Неперервні думки, або «нескінченний ланцюжок»

Це одна з форм обговорення питань, за якої діти приймають власне рішення за обмежений час, утворюючи єдиний «ланцюжок» думок. Метод має варіанти: прийняття й висловлення самостійного рішення або добирання картинок до теми.

За предметними картинками діти утворюють ланцюжок думок: виделка – тарілка (щоб снідати) – ваза (виготовлена з фарфору, як і тарілка) – вода (наливають у вазу) – річка (там тече вода) – літо (добре влітку на річці) тощо.

Метод «чарівних» перевтілень

Цей метод передбачає дії, які відтворюють будь-які явища, об'єкти навколишньої дійсності, дають змогу дітям уявити себе в іншому образі. Перевтілення в обрах характеризує внутрішній стан дитини, її потреби у певний проміжок часу.

Дуже важливо обговорити з кожною дитиною відчуття образу. Використання цього методу передбачає низку умов:

- 1) створення мотивації, ситуації, що потребує перевтілення;
- 2) проведення відповідної підготовчої роботи щодо внутрішнього настрою дітей;
- 3) забезпечення комфортного середовища, атмосфери довіри, розкутості.

Складовими інтерактивних методів є прийоми інтерактивного навчання. За потреби їх можна комбінувати у різних методах.

Прийоми інтерактивного навчання: дослідницький фартух, логічний ланцюжок, про те саме по-різному, добре – погано, «малювання» словами, інсценізація віршів, танок листка, що падає, поетична майстерня, мовленнєвий етикет, відгадай героя, хвилинки осяяння (створення ситуації емоційного сплеску, використання ситуації успіху), пошук добрих слів, «дерево пізнання».

Творча діяльність

Метод творчої діяльності полягає в залученні дітей до самостійної дії у творчому процесі й дає змогу кожному само реалізуватися.

Організація методу потребує:

- 1) створення умов, натхнення, творчого піднесення для різних видів діяльності;
- 2) визначення значущості дитячого творіння, створення ситуації успіху;
- 3) практичне використання результатів творчого процесу, оформлення виставок, проведення конкурсів, виготовлення сувенірів.